Barış Düşüncesinin ve Barış Yaklaşımlarının Tarihsel Düzlemde Değerlendirilmesi*

Hakan Çalışır**
Oya Dağlar Macar***

Özet

Barışın değil savaşın öncelenmesi ve yalnızca savaşın durdurulmasına yönelik çabaların öne çıkması, bu yaklaşımı benimseyen aktörün devlet olarak tanınması, iki dünya savaşına kadar büyük ölçekli organize şiddetin ortaya çıkışını ancak geciktirebilmiştir. Barışçıl olmanın kenarda tutularak realpolitik gereği savaşın bahse konu olması, "yeri geldiğinde" engellenmeye çalışılması, güçler dengesinden "barış" olarak bahsedilmesi şiddetin sadece şeklini değiştirmiş görünmekteydi. Bu makale içerisinde barış kavramı ve kapsamı sorgulanmış, felsefi düzeyde anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Barışın özgün bir biçimde merkeze alınmasına yönelik bir çaba olarak değerlendirilebilecek bu çalışmada, barış mücadelesinin teorik ve tarihsel gelişim süreci aydınlatılmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında, geçmişten günümüze uzanan düşünsel birikimin temel yapı taşları ortaya konmuş; bu doğrultuda öne çıkan düşünürler üzerinden eleştirel değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Barış, Savaş, Çatışma, Şiddet, Müzakere.*

Geliş Tarihi: 18.09.2024 | **Kabul Tarihi:** 16.04.2025 | **DOI:** 10.47932/ortetut.1550467

* Bu makale birinci yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

** Doktora Adayı, İstanbul Ticaret Üniversitesi-TR, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, E-mail: hakancalisir@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-8533-1508

*** Prof. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi-TR, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, E-mail: oyadr@ticaret.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8163-8721

Evaluation of the Idea of Peace and Peace Approaches on the Historical Plane*

Hakan Çalışır**
Oya Dağlar Macar***

Abstract

The prioritization of war over peace, along with the focus on efforts merely to stop war and the recognition of the actor adopting this approach as a state, only delayed the emergence of large-scale organized violence until the two World Wars. Sidelining peacefulness and discussing war as a realpolitik necessity, attempting to prevent it "when needed," and referring to "peace" in terms of the balance of power, appeared to have only changed the form of violence. In this article, the concept and scope of peace are questioned, and attempts are made to interpret them at a philosophical level. This study, which can be considered an effort to place peace at the center in a distinctive way, seeks to shed a light on the theoretical and historical development of the peace struggle. The study outlines the foundational elements of intellectual accumulation from the past to the present and offers critical evaluations based on prominent thinkers in this context.

Keywords: *Peace, War, Conflict, Violence, Negotiation.*

Received: 18.09.2024 | **Accepted:** 16.04.2025 | **DOI:** 10.47932/ortetut.1550467

* This article is derived from the first author's doctoral dissertation.

** PhD Candidate, Istanbul Ticaret University-TR, Department of Political Science and International Relations, E-mail: hakancalisir@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-8533-1508

*** Professor, Istanbul Ticaret University-TR, Department of Political Science and International Relations, E-mail: oyadr@ticaret.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8163-8721

تقييم فكر السلام ومقاربات السلام على المستوى التاريخي*

هاكان تشالشير**
أويا داغلار ماجار***

ملخص

إعطاء الأولوية للحرب على السلام والتركيز فقط على المساعي الرامية إلى وقف الحرب، والاعتراف بالجهة الفاعلة التي تتبنى هذا النهج بأنها دولة، لم ينجح فقط إلّا في تأخير ظهور العنف المنظم على نطاق واسع حتى الحربين العالميتين. إن تهميش السلام ووضعه جانبا ومناقشة الحرب على أنها مسألة واقعية سياسية، ومحاولة منعها "عندما يكون ذلك مناسبا"، وتقييم توازن القوى على أنه "سلام" هي في الحقيقة أمور لم تغيّر إلا شكل العنف فقط. هذا المقال يناقش مفهوم السلام ومحتواه، ساعيا منح السلام معنى فلسفيا. هذه الدراسة التي يمكن اعتبارها جهدا لوضع مفهوم السلام في المركز بطريقة فريدة، تحاول تسليط الضوء على عملية التطور النظري والتاريخي للنضال من أجل السلام. كما تكشف هذه الدراسة عن اللبنات الأساسية للتراكم الفكري من الماضي إلى الحاضر. وفي هذا السياق، تحتوي الدراسة على تقييمات نقدية من خلال مفكرين بارزين.

الكلمات المفتاحية: السلام، الحرب، الصراع، العنف، المفاوضات

تاريخ الاستلام: 18.09.2024 | **تاريخ القبول:** 16.04.2025 | **DOI:** 10.47932/ortetut.1550467

* هذا المقال مأخوذ من أطروحة الدكتوراة للكاتب الأول

** مرشح درجة الدكتوراه، جامعة إسطنبول التجارية - تركيا، العلوم السياسية والعلاقات الدولية
E-mail: hakancalisir@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-8533-1508

*** أستاذ د.، جامعة إسطنبول التجارية - تركيا، العلوم السياسية والعلاقات الدولية
E-mail: oyadr@ticaret.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8163-8721

Giriş

Johan Galtung'a göre barış, basit ifadesiyle her türlü şiddetin yokluğu veya azaltılması olarak tanımlanır. Çatışmaların yaratıcı şekilde dönüşümü ve şiddetsizlik hâline evirilişi olarak da nitelendirilir. Barış, çatışmaların şiddet içermeyecek şekilde dönüşümü sonrasında ortaya çıkan bağlam üzerine inşa edilir.[1] Barış hakkında bilme ve yorum yapmanın ancak çatışma hakkında da bilmeye dayalı olduğu belirtilmekte, çatışmaların nasıl şiddetsiz ve yaratıcı şekilde dönüştürülebileceği[2] bu açıdan *Barış Çalışmaları* disiplininde yer almaktadır.

Barışın gerçek anlamı yalnız savaşa dair olarak görülmediğinde, salt savaş karşıtlığına indirgenmediğinde ve sadece savaşı ortadan kaldırmaya yönelik bir çaba ile tanımlanmadığında tesis edilir. Bu yönüyle barış, uluslararası sistemin ihtiyaç duyduğu bir süreç modeli olarak tanımlanabilir. Böylesine bir anlayışın şiddeti azaltmak ve sosyal adaleti artırmak şeklinde formüle edilmesine teorik olarak günümüz dünyasında fazlasıyla ihtiyaç duyulmaktadır.

Söz konusu anlayış sadece uluslararası kuruluşların faaliyetleriyle hayata geçirilerek uygulanabilecek bir şey değildir. Bu anlayış tüm toplumsal ve dinamik unsurların, bilhassa siyasi birimlerin sosyo-ekonomik olarak davranışlarını ülke içerisinde ve dışarısında şiddeti azaltmaya yönelik yapılandırmış olmalarıyla sağlanabilir. Bu şekliyle sosyal adalet kamusal hayata ve toplumun tabanına yayılmış olacak ve pozitif barıştan bahsedilebilecektir.

Ernst Otto Czempiel'e göre uluslararası hukukun doğasında barışı bir emir olarak görme eğilimi[3] bulunur. Bu durum, siyasi bakımdan doğru görünmekle birlikte, zorlayıcı bir eğilim ortaya koyduğundan olumsuz bir atmosferin oluşmasına neden olabilmektedir. Böylece sosyal adaleti sağlayıcı rolden sapma riski meydana gelir. Bu bağlamda altı çizilen husus, uluslararası hukuk ve yükümlülüklerle ilgilidir. Durumun hukuki olarak belirtildiği ve adaleti tesis edici barışın sağlanmasında gerçekte yeterli olup olamayacağı sorusunun sorulması bu doğrultuda özellikle önem arz eder.[4] Esasında hukuk ve adaletin ayrılmaz olduğunun altının çizilmesi gerekmektedir.[5] Fakat kalıcı barışın tesisinde bu iki olgunun yanında -formel ve resmî beklentilerin dışında- toplumun

1 Johan Galtung, *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization* (SAGE Publications, 1996), 9.
2 Galtung, *Peace by Peaceful Means*, 9.
3 Barışı bir emir olarak görme eğilimi, hukuki yükümlülükler, cezalandırma ve zorlayıcı tedbirler gibi olumsuz bir algıya neden olabilmekte bu yönüyle sosyal adalet ve kalıcı barışın öncelenmesinin ihmal edilebileceği kastedilmektedir.
4 Ernst Otto Czempiel, "Recht und Friede: Ein Beitrag zur Diskussion zwischen Völkerrecht und Friedensforschung" *Die Friedens-Warte* 58, no. 1/2, (1975): 58.
5 Czempiel, Recht und Friede, 64.

geneline yayılması gereken hakkaniyet dinamikleri ve adalet beklentisinin önemi de ayrıca hatırlanması gereken bir husus görünümündedir.

Barış, çatışma sonrası toplumun iyileştirilmesi ve adalet arayışlarının sağlanması olarak düşünülebilir. Fakat sosyal hayatın içindeki çeşitli kişi ve kurumların tamamlayıcı çabaları olmadan kamusal hayattaki muhtemel paydaşları sürece dâhil etmeden barış elde edilemez. Mümkün olan tüm tarafların sürece dâhil edilmesiyle çatışmalar negatif barıştan[6] daha da öteye götürülebilecek adaleti sağlama noktasında önemli katkılar elde edilecektir. Bu amaca yönelik öncelikle söz konusu çatışmaların ve şiddet vakalarının kaynağı ve nedeninin belirlenmesi elzemdir. Bağımsız değişkenlerin doğru tespitiyle birlikte çözüm odaklı öneriler ortaya çıkacaktır. Bu yönüyle çatışma bölgelerindeki sosyo-tarihsel bağlamın anlaşılması ayrıca önem arz eder. Sonraki aşamalarda ise kalıcı barışı, iyileşmeyi ve adaleti sağlayacak şekilde taraflar arasında diyalog önemli hâle gelecek ve çatışmayı çözme aşamasına geçilerek[7] barıştan bahsedilebilecektir.

Çatışma çözümü, özünde çatışmadaki anlaşmayı arayan sürecin adıdır. Aynı şekilde çatışmalı ortamda çatışmaya bir şekilde girişmiş olan taraflar arasındaki ilişkileri onarma amacı güdülür. Bu süreç "yargılayıcı" olmayacak şekilde tarif edilir. İlgi ve saygının taraflara eşit şekilde gösterilmesi önem arz eder. Ortak problemleri çözme aşamasında bir tarafın diğer tarafa üstünlük sağlamasından ziyade herkesin ihtiyaçlarının karşılandığı sonuçlara ulaşma hedeflenmektedir. Kazananın ve kaybedenin olmadığı -en azından teorik olarak- bir süreçten bahsedilir. Sonuç olarak bir tarafın diğer tarafı domine etmesinden ziyade iş birliğinin değeri burada öne çıkar.[8] Bu doğrultuda hassas şekilde yönetilebilen barış sürecinde, çatışmanın taraflarından herhangi birinin üstünlük arayışına gerek duymadan adalet ve barış uyumu daha geniş zeminde karşılık bulabilir, kalıcı barış imkânı elde edilebilir.

Varlığı ile huzur ve sükûneti getireceği şüphe götürmez olduğu hâlde barış, asırlardır *sava*şın gölgesinde kalmış görünmektedir. Geçmiş, savaşlar aracılığıyla öğrenilmekte, şiddetli çatışmalar bilinçaltında kabullenilip içselleştirilerek yeni nesillere öğretilmektedir. Bu makale, söz konusu tespitlerin

6 Negatif barış ile yaşanan şiddet sonrasında fiili ateşkesin sağlandığı ve buna ekseriyetle uyulduğu, ilk aşamada çatışmasızlığın başladığı bir dönem anlatılmaktadır. Henüz çatışmanın tüm taraflarının tam bir mutabakat sağladığı kalıcı barış aşamasına geçilmediği, sadece silahların sustuğu bir evreden bahsedilir.

7 Fidelis Peter Thomas Duri, Ngonidzashe Marongwe ve Munyaradzi Mawere, "The Prospects of Reconciliation, Healing, Justice and Peace in 21st Century Africa: Concluding Remarks," *Violence, Peace and Everyday Modes of Kustice and Healing in Post-Colonial Africa* içinde, ed. Fidelis Peter Thomas Duri, Ngonidzashe Marongwe ve Munyaradzi Mawere, (Langaa RPCIG, 2019), 345.

8 Diana Francis, *From Pacification to Peacebuilding: A Call to Global Transformation* (Pluto Press, 2010), 11.

sebeplerine odaklanmakla birlikte "özgün" barış anlayışının ve ihtiyacının gereğini ortaya koymaya çalışmakta ve geçmişten bugüne kalıcı barış uğruna verilen -ya da verilemeyen- çaba ve mücadeleyi tartışmaktadır.

Bu çalışma, barış arayışlarının salt savaşların durdurulmasına yönelik bir çaba ve mücadele alanından ibaret olduğunda istenilen sonucun alınamayacağını tarihsel referans ve kronolojiden de destek alarak göstermeyi hedeflemektedir. Hem devletlerin hem de ülkelerin vatandaşları düzeyinde barışçıl davranışlar bağımsız düzeyde teşvik edilerek geliştirilmeden, bu yönde ulusal ve uluslararası kurumlar ihdas edilmeden şiddetli çatışmalar azalmayacaktır. Bu bağlamda uluslararası hukuk dahi devletler arası ilişkilere odaklandığından mutlak surette barış ihtiyacı ortaya konulamamaktadır.

Bu makalede, şiddetli çatışmaların sonrasında ateşkes elde edilse bile bunun kalıcı barışı getirmeye yeterli olamayacağı, toplumların iç dinamiklerinin çatışmasızlığı içselleştirip sahiplenmeleri sayesinde kalıcı barışın sağlanabileceği gösterilmeye çalışılacaktır. Bunun için barış çalışmalarına yakın tarihte öncülük eden Galtung'un barış açılımları temel referans noktası olarak alınacaktır. İlaveten çatışma süreçlerinin ateşkesle sonuçlanabilmesi için zamanlamanın önemini vurgulayan Zartman'ın yaklaşımları ve Kelman'ın barış müzakereleri üzerine yaptığı açılımlarından faydalanılacaktır.

Tarihsel Periyotlar Işığında Barış Anlayışı

Tarih boyunca gerçekleşmiş savaşların farklı sebepleri olmuştur. Bu nedenlerden birisi en temel ihtiyaçlardan olan güvenlik temini ile ilgilidir. Geçmişten bugüne durmaksızın toplumlar savaşlara yönelik büyük enerji harcamışlar; silah, teçhizat vb. icatlar ortaya çıkarmışlar ve hatta bu sayede büyük inkişaflara, yeni gelişmelere neden olmuşlardır. Bu şiddetli yıkımlar kısmen olumlu sınai gelişmeler meydana getirse de kontrolsüz çatışmalar aralıksız sürdürülmüş, toplumlar nesillerini kaybetmiş, mezkûr negatif tecrübeyi meşrulaştırarak içselleştirir hâle gelmişlerdir.

Antik Yunan, kayıtlara geçen şekliyle barış ve savaşı anlamak adına doğru bir başlangıç dönemidir. Perslere karşı birlikte savaşmış iki şehir devletinden birisi olan Atina'nın güçlenmesine ve dolayısıyla diğer şehir devletleri için güvenlik kaygısını oluşturmasına karşın onların da kendi içlerinde diplomatik görüşmeler vb. faaliyetleri hayata geçirmesi sonucunda yaşanmış *Peloponnesos Savaşları*, savaşların nedenlerini anlamlandırmak, şiddetli çatışmaların arka planını irdelemek ve barış ihtiyacını ortaya koymak açısından temel bir kaynak niteliği taşımaktadır. Otuz Yıl Barışı'nın bozulmasının temel nedeni olarak "Atinalıların aşırı derecede güçlenmeleri ve Spartalıların da onlardan

çekinmeleri"[9] gösterilmektedir. Kadim zamandaki "anarşik" ortamda aktörler arasında bulunan mevcut dengedeki asimetrik değişimin güvenlik kaygılarını doğurduğu ve sonuç itibarıyla savaşların meydana geldiği görülmüştür.

Güvenlik ihtiyacının yanında kültürel unsurlar da geçmişten bugüne çatışmanın veya barışın ortaya çıkmasına etki etmiş ve belirleyici olmuştur. Dinlerin kendi öğretilerinde de bu minvalde birçok fikir ve tavsiyeler mevcuttur. Barış ve savaş hakkında filozofların görüşleri de ayrıca belirleyici rol oynamıştır. Antik Yunan'da Aristo gibi Platon da anayasaların barışa göre ayarlanması gerektiğini anlatmaktadır. Xenophon, Sparta'daki bir elçiye atfen şu görüşü kaydetmiştir: "Eğer gerçekten tanrılar, insanoğluna savaşı bir kader olarak yazmışlarsa bunun başlamasını olabildiğince geciktirmek ve patlak verdiğinde de mümkün olduğunca çabuk sona erdirmek bize bağlı".

7. yüzyılda yazılmış savaşı tavsiye eden birkaç şiir dışında Yunan edebiyatının savaşı övmediği görülmektedir. Peloponnesos Savaşları esnasında yazılan Aristofanes'in komedilerinde de barış övülmüştür. Eski Yunan için doğal düzenin barış olduğu, savaşın ise anormal bir hâli yansıttığı aktarılmaktadır.[10] Filozofların bu tarihi dönemlerdeki barış ve savaş hakkındaki görüşleri, yaşanan tüm savaşlara rağmen şiddetin sonuçlarının bilinmesi ve gösterilmesi mahiyetinde bir karşı duruş olarak önem arz etmektedir.

Platon'un Peloponnesos Savaşlarını yaşaması ve dolayısıyla savaşın yıkıcılığına tanıklık etmesi onun felsefi gelişimine, savaş ve barış hakkındaki görüşlerinin şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Aristoteles de "hangi aklı başında kişi durup dururken savaş çıkarmak ister"[11] sözleriyle esas olanın yaşam hakkını sunan ve savunan barış olduğu anlatısını konu edinmiştir.

Herodot'un "barış zamanı çocuklar babalarını gömerler, savaş zamanı ise babalar çocuklarını" sözleri savaşa olumsuz bakılması açısından döneme dair önemli referanslardandır. Yine Herodot'un savaşların sebep ve sonucuna dair "ufak bir parça iyi toprak ve daracık sınırlar" sözleri savaşın gerçekte istenmediği ve Yunanlıların da savaştan maddi kazançlarının az oluşunun vurgulanması açısından dikkate değer olmaktadır.[12]

Roma İmparatoru Jül Sezar (Julius Caesar), güç elde etmenin iki aracı olduğunu -asker ve para- ve bunlardan birinin varlığının diğerininkine bağlı

9 Thukydides, *Peloponnesos Savaşları*, çev. Furkan Akderin (Belge Yayınları, 2020), 17.
10 Hans Van Wees, "Eski Yunan'da Savaş ve Barış," *Tarih Boyunca Avrupa'da Savaş ve Barış* içinde, ed. Betrice Heuser ve Anja V. Hartmann, çev. Onur Atalay (Etkileşim Yayınları, 2006), 74-75.
11 Özgüç Güven, "Savaş Felsefeye Ne Sağlar," *Felsefe Açısından Savaş ve Toplum* içinde, ed. M. Ertan Kardeş ve Özgüç Güven (Hiperyayın, 2018), 69.
12 Van Wees, "Eski Yunan'da Savaş ve Barış," 76.

olduğunu söylemiştir: "Ordu kurmak için para, para kazanabilmek için de ordu gereklidir; bunlardan biri olmazsa diğeri de olmaz."[13] Roma, tarihin gördüğü en büyük ordulardan birine sahip olmakla övünmenin yanında "hegemonik" anlayışla *Pax Romana* sayesinde kendi anlayışınca barış anlayışı da geliştirmişti. Pax, barış anlamına gelmekte[14] dönemin en güçlü devletinin bir nevi dünyaya dayattığı barış olarak yorumlanabilmektedir. Barış yalnızca Roma'nın denetimi altında var olabilmekte ve ancak Roma sınırları içerisinde sürdürülebilmekteydi.

Roma dönemindeki barış anlayışını ve kurgulanan çerçeveyi farklı bir bakış açısıyla anlamlandırmaya yönelik Cox'un fikirleri aydınlatıcı olacaktır. Cox, "Teori her zaman birisi ve bir amaç içindir. Bir teori kendini böyle sunarsa onu bir ideoloji olarak incelemek ve saklı perspektifini bütün çıplaklığı ile ortaya çıkarmak daha da önemlidir" görüşünü aktarmıştır. Bilinen anlamda teori olmasa da kurgulanan perspektifle temin edildiği iddia edilen Pax Romana, bir amaca hizmet ederek "belirli şartlar" dâhilinde barış imkânı sunmakta, o şartlar ise hegemon tarafından belirlenmekteydi. Gramsci'nin hegemonya kavramını geliştiren Cox, hegemonyanın hâkim olduğu bir toplumu insan başlı bir ata benzetir; yarı insan yarı canavar. Bu, hegemonyanın hem zor hem de rıza içerdiğini ifade etmektedir.[15] Böylelikle sadece Pax Romana altında insanlara barış imkânı tanınmakta ve halkın buna gönüllü ya da gönülsüz olmasına bakılmaksızın yönetim anlayışı sadece Roma tarafından dikte edilerek gerçekleştirilmekteydi. Aksi takdirde rıza göstermeyen aktör açısından vuku bulması muhtemel bir şiddet ya da savaşın içerisinde karşı karşıya kalınabilirdi.

Tarihsel referanslar ışığında fiiliyatta Ortaçağ boyunca savaşların kural, barışın ise bir istisna olduğu görülmektedir. Bu savaşların pek çoğu Hristiyanların kendi aralarında yaşanmıştır. Bununla birlikte dini, savaşlar için bir meşruiyet aracı olarak görmek isteyenler de olmuş ve Tanrı'nın yanlarında olduğunu iddia etmişlerdir. Ortaçağ insanının zihninde her şey daima Tanrı ve onun hükmüyle ilişkilendirilmiştir.[16] Arka planda din ve ona bağlı ideolojilerin bulunduğu savaşlar, Otuz Yıl Savaşları'nın belirmesiyle beraber yerlerini yeni çatışma şekillerine bırakmıştır. Yöneticilerin zaferi için verilen bu mücadele artık rasyonel argümanlar (devlet çıkarı veya hukuki savlar gibi) ile meşrulaştı-

13 Christon I. Archer vd., *Dünya Savaş Tarihi*, çev. Cem Demirkan (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 73.

14 *Cambridge Dictionary*, "Pax" sözcüğü.

15 Faruk Yalvaç, "Eleştirel Teori," *Uluslararası İlişkilere Giriş* içinde, ed. Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Küre Yayınları, 2018), 230-231.

16 Julian Chrysostomides ve Beatrice Heuser, "Ortaçağ'da Savaş, Barış ve İnanç: Giriş," *Tarih Boyunca Avrupa'da Savaş ve Barış* içinde, ed. Betrice Heuser ve Anja V. Hartmann, çev. Onur Atalay (Etkileşim Yayınları, 2006), 150.

rılmaya başlanmıştı.[17] Mesela Aydınlanmanın pek çok entelektüeli, Avrupa'da uzun süreli bir barışın tesisinin ancak bütün devletlerin cumhuriyet ile idare edilmesiyle mümkün olacağını iddia etmekteydiler.[18]

Avrupa'da Aydınlanma bir nevi din hegemonyasından toplumların kurtulması olarak okunmuş, devletlerin dinden feragat ederek egemenliklerine kavuştukları bir Vestfalya Barışı ile de taçlandırılmıştı. Ulusal çıkarı önceleyen egemen devletler bu doğrultuda savaşlar yapmaya devam ederken Napolyon dönemi ile birlikte artık krallar tarafından da savaşların maliyeti kaldırılamaz hâle gelmişti. Çünkü savaş algısı değişmeye başlamış, cephelerle sınırlandırılmış savaş tarzı halkın yaşadığı şehirlere kadar yayılan savaşlara yerini bırakmıştı.

"Vatanseverlik" ve "yurttaşlık" ile savaşın etkileri şehir ve banliyölere taşınırken Jean-Jacques Rousseau, amaç olan genel iradenin korunması için yönetim gücünün sınırlandırılması gerektiğini yazmıştı. Rousseau, dışarıdan gelecek tehditlere karşı ülke içi unsurların birlikteliği sağlanabilirken bu dış tehlike ortadan kalktığında ise tekrardan genel iradenin tehlikeye girebileceğini eklemişti. Öyle ki Rousseau, ülkeyi savunacak motivasyonu olmayan paralı askerliği istemezken vatanseverlik motivasyonlarının yayılmacılık ile savaşa neden olabileceği ihtimaline karşı da yurttaşlara eğitim verilmesinin gerekliliğini yazmıştı.[19] Böylece yurttaşlar bilinçli şekilde barışçıl olmayı tercih edebilecekti. Aksi takdirde toplumsallaşan ve bir ulusa ünsiyeti olan insan, şiddet ve savaşa temayül gösterecekti. Tam da bu açıdan düşüncelerini destekler nitelikte "Toplumsal Sözleşmesi"nde "insan özgür doğar ve her yerde zincire vurulmuştur."[20] sözleriyle görüşlerini aktarmıştı.

Rousseau, doğa durumunu insanlık tarihinin daha mutlu bir evresi olarak tanımlar. Mülkiyetin bulunmadığı bir düzende haksızlıkların da ortaya çıkmayacağını savunur. Doğa hâlindeki insanın, diğer bireylere en az zarar veren bir konumda olduğunu ve bu nedenle barışa en elverişli toplumsal durumun da doğa hâliyle örtüştüğünü ifade eder. Rousseau savaş durumunu, insanın ilk günahının sonucu olarak görmez. Tanrı'nın arzusu veyahut Hobbes'un yazdığı gibi insanın doğası kötü olduğu için bunun olduğunu da düşünmez. Rousseau aksine, topluma dâhil olarak sosyal hâle gelen ve böylece doğa hâlinden ayrılan insanın bozulmasının sonucu olarak savaş hâlinin ortaya çıktığını

17 Heinz Duchhardt, "Erken Modern Dönem Avrupa'sında Devletlerarası Savaş ve Barış," *Tarih Boyunca Avrupa'da Savaş ve Barış* içinde, ed. Betrice Heuser ve Anja V. Hartmann, çev. Onur Atalay (Etkileşim Yayınları, 2006), 289.

18 Duchhardt, "Erken Modern Dönem," 291.

19 Michael Bloch, "Möglichkeit und Unmöglichkeit internationaler Politik, Rousseaus Auffassung des Krieges," *DZPhil* 58, no. 2 (2010): 301.

20 Christie McDonald, "Fail better: Rousseau's creative deliré," *Rousseau and Freedom* içinde, ed. Christie McDonald ve Stanley Hoffmann (Cambridge University Press, 2010), 274.

düşünmektedir. Doğa durumundan ayrılan insan bir şeylere sahip olma isteği içerisine girer böylelikle özel mülkiyet anlayışı gelişir, eşitsizlik ortaya çıkar ve böylece savaş hâline geçilir. Öyle ki kurgulanan *Toplumsal Sözleşmesi* de "savaşları ortadan kaldırmış" gözükse de toplumdaki eşitsizliği yasallaştırmış, insanın doğa hâlinde sahip olduğu barışçı doğasını bozmuş, fakir ve zengin ayrımının meşrulaştığı güvensiz bir atmosfer meydana getirmiştir.[21]

Savaşların da devletler sayesinde, devletler eliyle meydana geldiği Rousseau tarafından aktarılır. Daha sonra "insan ancak yurttaş olduktan sonra asker olur" cümlesiyle görüşlerini güçlendirir. Ona göre devletlerin oluşumuyla savaş hâli birbirini tetiklemekte, devletin bir devlete karşı kurduğu iletişim biçimi savaşları doğurmaktadır. Rousseau, askerlerin de insan ya da birey olmaktan öte savaşmak amacıyla mücadele verdiklerini[22] vurgulamaktadır.

Rousseau'ya göre *Toplumsal Sözleşme* ile devlet ortaya çıkmış, özel savaşlar yerini ulusal düzeyde savaşlara bırakmıştır. *"Bir grup insanla birleşerek gerçekte bütün insan ırkının düşmanı hâline geldik"* cümlesiyle mevcut durumda insanlığa çok daha büyük bir kötülüğe neden olan bir aşamaya gelindiğini yazmaktadır. Onun karamsarlığı ise *"adil ve ahlaklı bir devlet"* kurulabilse bile bunun savaşları önleme imkânının olmaması düşüncesinde yatmaktadır. Linklater'ın yazdığı gibi "*insan olma yükümlülükleri ile vatandaş olma yükümlülükleri ahlaki olarak bir ikileme"* sebebiyet vermektedir.[23] "İnsan olma sorumluluğu" ile "vatandaş olma sorumluluğu" çelişkisi ile vatandaşların ne için asker olduğu, askerlerin "kimin savaşı" için öldüğü ve öldürdüğü ikircikliği benzeri saiklerden beslenmektedir.

Vestfalya Barışı'ndan bu yana barışçıl bir dünya düzeni kurmak ve barışı korumak için çeşitli antlaşmalar imzalanmıştır. Fakat savaş ve çatışmaların genel düzeyde çözümlenmesi sağlanamamış ve en somut örnekler ise yaşanan iki dünya savaşı olmuştur. Yeni tip çatışmaların ve savaş görünümlerinin ortaya çıkmasının da etkisiyle barış çerçevesinde kalıcı ve olumlu sonuçlar alınamamıştır. Dolayısıyla sürekliliği devam eden çatışmalar için yeni stratejiler ve çatışma yönetimi formlarının ortaya çıkarılması ihtiyacı belirgin şekilde hissedilmeye başlanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'na kadar yapılmış olan savaşlarda milyonlarca insan çatışmaların sonuçlarından etkilenmiyordu. Birinci Dünya Savaşı ile birlikte

21 Faruk Yalvaç, "Jean-Jacques Rousseau," *Barış Çalışmaları* içinde, ed. Erhan Büyükakıncı (Adres Yayınları, 2018), 20-22.
22 Faruk Yalvaç, "Rousseau'nun Savaş ve Barış Kuramı: Adalet Olarak Barış," *Uluslararası İlişkiler* 4, no. 14 (2007): 139.
23 Yalvaç, "Jean-Jacques Rousseau," 27.

geleneksel savaşların dışında alışılmadık bir felaket ile karşılaşıldığından barışçıl dünya düzenini sürdürmek için yeni tedbirlerin alınması çok daha gerekli hâle gelmişti.

ABD Başkanı Wilson 8 Ocak 1918'de Kongre'ye hitaben yaptığı konuşmasında "Dünya barışı programı"nı 14 ilke şeklinde açıklamıştı. "Hiçbir devlet şiddet uygulayarak başka bir devletin anayasasına ve yönetimine müdahale ederek karışmamalıdır"[24]sözlerini sarf ederek Kant'ın fikirlerini anımsatan Wilson, "…tüm halklar ve uluslar için adalet; ister güçlü ister zayıf olsunlar, birbirleriyle eşit özgürlük ve güvenlik şartları içinde yaşama hakları prensibi" ilkelerini ifade etmişti.[25] Bu aşamadan sonra barış için Versay Antlaşması, Milletler Cemiyeti, Trianon Antlaşması ve Briand-Kellog Paktı gibi dünya çapında muazzam akademik, diplomatik ve kurumsal çabalara yönelik gelişmeler ortaya çıkmaya başlamıştı.

Birinci Dünya Savaşı sonrası Wilson'un düşünceleri arzuladığı ölçüde kendi ülkesinde sahiplenilmese de Kant'ın görüşlerini tekrardan hatırlatmıştır. Kant'ın ve ilham verdiği Wilson'un fikirleri, Milletler Cemiyeti'ne, Birleşmiş Milletlere (BM) ve ayrıca diğer uluslararası örgütlere, insan hakları örgütlerinden serbest ticaret antlaşmalarına, çatışma çözümü formüllerinden silahsızlanma konferanslarına kadar liberal ulusal düzenin birçok bileşenine ilham kaynağı olmuştur.[26] Gerçi sonraki zamanlarda liberal paradigma öngörülerinin aksine fiiliyatta globalleşme sürecinin de etkisiyle uluslararası düzenin, güvenlik ve barış anlayışlarının temelden değiştiği görülmüş, bunun sonucu olarak çelişkilerin, kırılma noktalarının ve çatışmaların üretildiği[27] bir döneme girilmiştir. Liberal düzen dünyada baskın ve etkin hâle gelse de teorik düzeyde vadedilen barışın gerçekleşemediği gün yüzüne çıkmıştır.

Birinci Dünya Savaşı, dünyaya savaşın gerçek maliyetini göstermiş olmalı ki savaş sonrasında barışa yönelik çabaların sürdürüldüğüne şahit olunmaktadır. Özellikle ABD ve Fransa Dışişleri Bakanlarının ismiyle de anılan Briand-Kellog Paktı, 1928'de "savaşın siyasetin bir aracı olarak kullanılmasını" engellemeye yönelik bir gayret olarak ortaya çıkmıştır. Bu inisiyatif, devletlerin savaşmasını önemli ölçüde sınırlandırmaya yönelik bir çaba olarak görülmüş olsa da İkinci Dünya Savaşı'nın çıkışı engellenememiştir.

24 Immanuel Kant, *Zum ewigen Frieden* (Verlag von Felix Meiner, 1919), 7-8.
25 Füsun Türkmen, "Woodrow Wilson," *Barış Çalışmaları* içinde, ed. Erhan Büyükakıncı (Adres Yayınları, 2018), 69-70.
26 Türkmen, "Woodrow Wilson," 82.
27 Michael Brzoska vd., "Editorial: Friedenspolitik heute: das Ende des liberalen Paradigmas? Bruchstellen der Globalisierung als Herausforderung liberaler Friedenstheorie," *Sicherheit und Frieden (S+F) / Security and Peace* 37, no. 2 (2019).

Gelinen aşamada kurumsal birçok düzenlemeye rağmen şiddeti engellemeye yönelik yaptırım olanakları barışçıl düzeyde geliştirilememiş, devletler çatışmalara kendilerini tekrardan dâhil ederek İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına ve tüm insanlığı şok edecek nükleer bombanın da kullanılmasına neden olmuşlardır. İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasını engelleyemeyen Milletler Cemiyeti ise daha sonra işlevini yitirerek dağılmıştır. Bu kurumların dönem içerisindeki işlevsizliği, özellikle büyük güçler olarak nitelendirebileceğimiz devletlerin çıkarlarının karşı karşıya gelmesi sonucu ortaya çıkan çatışmalar bağlamında düşünülmelidir.

1945'de İkinci Dünya Savaşı sona ermek üzereyken büyük bir yıkım ile yüzleşmiş olan uluslar harabeye dönmüşlerdi. Savaşların bedeli daha iyi anlaşılmış, devletler barış arayışlarına yönelmişlerdi. Bu amaçla 50 ülkenin temsilcisi bir araya gelerek Birleşmiş Milletlerin kuruluşunu hazırladılar. İşlevselliği farklı platform ve perspektifler ışığında tartışılabilir olsa da BM, 75 yılı aşkın süredir amacının uluslararası barış ve güvenliği korumak olduğunu, ihtiyacı olanlara insani yardımı sağladığını, insan haklarını korumak ve uluslararası hukuku desteklemek için çaba sarf ettiğini aktarmaktadır.[28]

Her şeye rağmen İkinci Dünya Savaşı'na kadar akademik düzeyde Barış Çalışmaları tutarlı bir disiplin olarak ortaya çıkamadı. Savaş sonrasında yaşananlar güçlü tarafları ve iktidardakileri bile barış stratejilerini düşünmeye zorlar hâle getirdi.[29] Tarihi parametrelerde de görüldüğü üzere bu döneme kadar aktör düzeyinde salt devlet odaklı alınan inisiyatifler savaşlar ve yaşanan şiddetli çatışmalar karşıtlığında mücadele etmeye yönelik mutabık şekilde birleşmişlerdi. Genel olarak devletle beraber vatandaşlar, muhtemel kurumlar ve benzerleri açısından sosyal, siyasal ve kültürel düzeylerde barışçıl davranışların geliştirilmesine önceliği vermekten ziyade, vuku bulan savaşlara siyaseten ve tepkisellikle ateşkes arayışı içerisinde olunmuştu. Şiddet eğilimi veya örgütlü şiddetin boyutları özgün düzeyde barışçıl olmaya, bir tema olarak barış ile ilgilenmeye engel teşkil etmişti. Dolayısıyla, sosyal bilimler alanında disipliner düzeyde barış çalışmalarının kurumsallaşması uzun bir süre mümkün olmamıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında, barışa yönelik çabalar disipliner düzeyde belirgin bir artış göstermeye başlamıştır.

Bugünün koşullarında Barış Çalışmaları ile Uluslararası İlişkiler disiplininin birbirinden ayrı düşünülemeyeceği ve paralel şekilde gelişim gösterdikleri –göstermeleri gerektiği- anlaşılmaktadır.[30] Wallensteen tarafından Barış

28 "History of the United Nations," United Nations, erişim 13 Eylül 2024, https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un.

29 Shaheen Showkat, "Disciplinary Evolution of Peace and Conflict Studies: An Overview," *International Journal on World Peace* 34, no.1, (2017): 74.

30 Michael Brzoska, "Friedensforschung und Internationale Beziehungen-Lob der Verschieden-

Çalışmaları, "20. yüzyıl boyunca insanlığın karşı karşıya kaldığı "tarihsel travmalara entelektüel meydan okuma" olarak bir eleştirel düşünme" şeklinde yorumlanmaktadır.[31] Disiplinel olarak "Barış Çalışmaları"nda geri kalmışlığa vurgu anlaşılmakla birlikte ihtiyaç olan olgunun farkındalığına da işaret etmek gerekmektedir.

Düşünce Akımlarının Barış Sorunsalı

Savaş ve barışı anlamaya yönelik felsefi çabalardan söz ederken şiddet temayülünün özünde hangi amaca hizmet ettiğini belirtmek elzemdir. Birinci Dünya Savaşı'na "kazananı olmayan" savaş denebilse de bu doğrultuda savaşın, politikanın farklı bir aracı ve devamı olduğu, dolayısıyla bir amaç uğruna yapıldığı[32] anlatıları tekrardan hatırlanmakta şiddetin politik saikleri gereği ve ihtiyaç hâlinde bilinçli bir tercih olduğu vurgulanmaktadır. Bu açıdan uluslararası toplumun savaşları gereksiz kılacak kurumlar inşa etmesi, bu müesseselere işlerlikler kazandırması, aksi durumlarda gerekli müeyyidelerin uygulanabilmesi gibi kriterlerin hayata geçirilmesi ayrıca önemli hâle gelmektedir.

Dünya tarihi içerisinde takip edilebilen dönemlere bakıldığında savaşların hep var olduğu görülmekle birlikte bu savaşların sebeplerini araştıran, barış yolları arayan düşünürler de hep olagelmiştir. Uluslararası İlişkiler disiplinin ortaya çıkışının önemli bir amacının da savaşların nedenlerini anlamak ve çözüm yolları geliştirmek olduğundan hareketle birçok teorinin bu amaca matuf geliştirildiği görülmektedir.

Liberal ve realist düşünce akımlarının ayrımlarının temellerinin atıldığı dönemlerde Montesquieu, Adam Smith ve Kant gibi düşünürler insan doğası, insanın rasyonelliği ve doğasının iyiliği hakkında fikirsel tartışmalar yapmışlardır. Bu düşünürler, doğadaki insanlar ve devletler için uyum ve barışı değil düşmanlığı ve savaşı doğal durum olarak görmüşlerdir.[33] Bu açıdan Kant, savaş sorunun çözümünü gönüllü bir örgütlenmede görmekteydi. Devletlerin hâlihazırda yasal bir anayasası olduğundan hareketle bir devletin diğer bir devletin hükümranlığı altına koyulmaması gerektiğini düşünmekteydi.

Hiçbir devlet Kant'a göre diğer devletin iç işlerine karışabilecek hakkı kendinde göremez. Kant, savaşları ortadan kaldırmak amacıyla bir dünya devleti kurulduğunda, böyle bir oluşum meydana getirildiğinde çok daha büyük bir

heit," *Zeitschrift für Internationale Beziehungen* (2012): 128.

31 Mustafa Aydın, *Barış Çalışmaları ve Çatışmaların Çözümü* (Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2001), 9.

32 Carl von Clausewitz, *On War Vol. III*. (E. P. Dutton and Co., 1918), 121.

33 Kenneth N. Waltz, "Kant, Liberalism, and War, *The American Political Science Review* 56, no. 2 (1962), 331.

kötülük olacağından endişe etmektedir. Çünkü böylelikle çok daha kolay şekilde bu devlet despotizme dönüşebilir, özgürlüğü bastırabilir, inisiyatifi yok edebilir ve sonunda anarşiye dönüşebilir.[34] Kant'a göre, bir dünya devleti düşüncesi pratikte de mümkün değildir. İstenilen bir çözüm de değildir. Çünkü böyle bir devlet oluşturulduğunda sonuçta *monarşi*, *despotizm* ve *anarşi* kaçınılmaz olacaktır.[35] Buna karşın Kant, federasyon fikrine olumlu bakış açısı ortaya koymuştur. Kant'a göre uluslararası barış, ulusal düzeyde cumhuriyetçi anayasalara sahip devletlerin uluslararası düzeyde dünya barışı için örgütlenmiş bir uluslar ittifakıyla ya da *federasyon* ile ortaya çıkacaktır.[36] Yine Kant'a göre küçük ya da büyük olmasına bakılmaksızın kendi başına var olan hiçbir devlet miras yoluyla takas olarak satın almayla veyahut hediye yöntemi ile bir başka devlet tarafından elde edilmemelidir.[37]

Kant, barış arayışında farklı pencereler açarak güç elde etmek için yapılan savaşlara atıfta bulunacaktır. Savaş hazırlığında temin edilen orduların oluşturduğu görünümün başka devletler tarafından tehdit olarak algılanacağını yazacaktır.[38] Kant tarafından bunlar barış durumunu engelleyecek unsurlar olarak görülür. Kant, kozmopolit normların uygulanmasından ya da daha yüksek bir ahlak standardının elde edilmesinden ziyade ticaretin ve ticari alışverişin ekonomik rasyonelliğinde barışçıl ilişkilere yönelik dinamiği öne çıkarmayı yeğlemiş görünmektedir. Liberal gelenek, barışın bu "ekonomik" yönüne uygun olarak kapitalist piyasa ekonomilerinin evrimini uluslararası ilişkilerde askerî güce başvurma eğiliminin üstesinden gelmeye yönelik bir gelişme olarak kaydetmiştir.[39]

Kant'a göre savaş yapmaya savaştan zarar görecek olanların karar vermesi durumunda savaşlar bitecektir. Ayrıca cumhuriyetlerin ve dolayısıyla demokrasilerin savaşma isteklerinin olmayacağı da Kant'ın fikirlerinden çıkarılmaktadır. Başta öncüller açısından anlaşılır gözükse de savunma amaçlı yapılan ya da yapılması muhtemel bir savaş için bu görüşün pek anlaşılır olamayacağı da iddia edilmektedir. Bu açıdan *Demokratik Barışın* antinomisi (çatışkı) bağlamında teori içi çelişki burada öne çıkmaktadır.[40] Demokratik

34 Waltz, "Kant, Liberalism," 337.
35 Faruk Yalvaç, "Immanuel Kant," *Barış Çalışmaları* içinde, ed. Erhan Büyükakıncı (Adres Yayınları, 2018), 50.
36 Yalvaç, "Immanuel Kant," 53.
37 Kant, *Zum ewigen Frieden*, 5.
38 Kant, *Zum ewigen Frieden*, 5-6.
39 Dietrich Jung, "A political economy of intra-state war," *Shadow Globalization, Ethnic Conflicts and New Wars: A Political Economy of Intra-state War* içinde, ed. Dietrich Jung (Routledge, 2003), 9.
40 Harald Müller, "Antinomien des demokratischen Friedens," *Politische Vierteljahresschrift* 43, no. 1, (2017): 50.

bir ülkenin vatandaşları rasyonel düşüneceğinden kararlarını dış politikada barışçıl taraftan yana koyacak olmalarına rağmen dünyada demokratik olmayan aktörlerin varlığı da düşünüldüğünden savunma amaçlı silahlanma yoluna da muhakkak gidilecektir. Bu durum "demokratik barış anlayışı" ile çelişkili gözükmektedir. Diğer taraftan olası savaşlardaki kayıpların asgari düzeyde tutulabilmesi için silahlanma yatırımlarının artırılması da öngörülmektedir.[41] Rasyonel şekilde muhtemel savaşlar için yapılan silahlanma barışçıl bir etki oluşturmayacak demokratik barış tasavvuru bu açıdan gerçekleşemeyebilecektir.

Machiavelli, Montesquieu ve Rousseau gibi düşünürler daha önceden demokrasi ve barış ilişkisi üzerine değerlendirmelerde bulunmuş olsalar da Kant'ın demokrasi ve barış arasındaki ilişkiyi dış politikada şiddetten kaçınma ve demokrasi bağlamında tartışan ve sebeplerini analiz eden ilk filozof olduğu düşünülmektedir. Bu düşünce daha sonradan Woodrow Wilson'da tekrardan kendisini açığa çıkarmış, modern dönemde ise Sovyetler Birliği ile Batı Avrupa Demokrasileri arasındaki çatışma formatında devam etmiş şekliyle örneklendirilmiştir.[42]

Liberalizm ve Marksizm kuramlarına göre bazı siyasi sistemlerin savaşlara neden olduğu savunulmaktadır. Liberaller savaşı otoriter/otokratik rejimlerle ilişkilendirirken Marksistler onu kapitalist sistemin bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Bu doğrultuda, liberaller savaşı ortadan kaldırmanın yolunu liberal rejimlerin yaygınlaştırılmasında görürken Marksistler ise savaşın ancak sosyalist hükûmetlerin kurulmasıyla sona erebileceğini ileri sürmektedir.[43]

Liberal anlayış, devletler arası çatışmaların sadece gerekçesiz ticari önlemlerden ve halkın genel çıkarlarıyla çelişen bir dış politikadan kaynaklandığını anlatmaya çalışmaktadır. Merkantilist-Leninist görüş ise savaşı ekonomik rekabetin başka yollarla devam etmesi olarak sunmaktadır. Özellikle gelir seviyesi düşük ülkelerdeki iç savaşların bile genellikle petrol ve elmas gibi doğal kaynakları kontrol etme girişimleri tarafından yönlendirildiği vurgulanmaktadır.[44] Merkantilistler kesinlikle çatışmayı kaçınılmaz görmekte, barışı savaşlar arasındaki boşluk olarak değerlendirmektedirler. Realistler, savaşa siyasetin uzantısı olarak Clausewitz benzeri bir bakış açısı getirmektedir. Marksistler, kapitalizmin çatışmalarla dolu bir gelişim süreci olduğunu

41 Müller, "Antinomien des demokratischen Friedens," 57.
42 Ernst-Otto Czempiel, "Kants Theorem. Oder: Warum sind die Demokratien (noch immer) nicht friedlich?," *Zeitschrift für Internationale Beziehungen* 3, no. 1, (1996): 80-81.
43 Jacques Fontanel ve Manas Chatterji, "Introduction: The Controversial Economic Question of Peace and War," *War, Peace, and Security* içinde, ed. Jacques Fontanel ve Manas Chatterji (Emerald Group Publishing Limited, 2008), 22.
44 Fontanel ve Chatterji, "Introduction," 22.

iletirken, bir kısmı ise emperyalizmi de bu çerçeveye dâhil etmektedir. Liberal ve Neoklasik bakış açıları, barışı birikim için en iyi durum olarak görecek ve bu amaçla ekonomik teşvikleri belirlemeye çalışacaklardır.[45]

Marks, toplumların sınıflara bölündüğünü, bölünmüşlüğün sebebinin ise ekonomik koşullar olduğunu aktarır. Ona göre toplumsal ilişkileri anlamanın yolu en can alıcı nokta olan ekonomik koşullardan geçmektedir. Hangi sınıftan olacağına ise özel mülkiyete göre karar verildiğini anlatır. Bazı insanlar öncelikli mülk sahibi olarak yaşarken, bazıları başkalarının yararına emeğini vererek var olmaktadır. Geçmiş çağlardaki tarımsal dönemlerde toprak, sosyal sınıfları anlamanın anahtarıydı. Bazılarının arazileri vardı, bazılarının ise onlar için çalışması gerekiyordu. Marks'a göre farklı ekonomik sınıflardan olanların farklı çıkarları bulunacaktı.[46] Dolayısıyla ekonomik gerekçelerle meydana gelmiş farklı sınıflar çatışma tohumlarını beslemekteydi. Yani Marks'a göre ekonomik farklılıkların nedenlerine bakmak, sınıf toplumunu engellemeye yönelik atılması gereken adımları gerçekleştirmek barışı ortaya çıkaracaktı. Daha yakın tarihe bakıldığında ise Morgenthau, Batı medeniyetinin seküler olarak mükemmeliyetçi etiğin tuzaklarından kaçınmasının önemine değinmekle birlikte barışçıl davranışlar çerçevesinde siyasi eylem ile etik standartları ayırmaya vurgu yapmaktadır. Bu tutumun devlet aklı olduğunu belirtirken Machiavelli ve Hobbes'un düşüncelerinden beslenmektedir. Bireyin ahlakiliği olabilecekken politikacının ahlakı olamayacağını ve sonuç alınabilecekse şayet siyasi eylemin etik sınırlamalardan muaf olduğu bilinciyle hareket edilmesi gerektiğini yazmaktadır.[47] Ahlakı sadece bireylere indirgeme anlayışına karşılık modern barış bilimi rasyonel olmaktan, çıkarların uyumundan, serbest ticaret yasalardan söz etmekte, ekonomi yasalarının bilimsel zeminde temin edilmesi ile barışın sağlanabileceğinin altını çizmektedir. Morgenthau ise bunun rasyonel bir ütopya olduğunu iddia eder.[48]

Waltz, savaşa neyin neden olduğuna ilişkin insan doğası, siyasi sistemlerin yapısı ve uluslararası sistemin doğası olarak üç analiz düzeyinden bahsetmektedir. Siyasetin anarşik doğasından ve güç-güvenlik adına yapılan kaçınılmaz bir mücadeleden bahsederek temel mesele için bir sistem analizine ihtiyacın olduğunu konu edinir.[49] Waltz'a göre aralarında bağlayıcı hiçbir kanun sis-

45 Fontanel ve Chatterji, "Introduction," 29.
46 James A. Schellenberg, *Conflict Resolution: Theory, Research, and Practice* (State University of New York Press, 1996), 81.
47 Hans J. Morgenthau, "The Evil of Politics and the Ethics of Evil," *Ethics* 56, no. 1, (1945): 4-5.
48 Hans J. Morgenthau, "Science of Peace: A Rationalist Utopia," *Social Research* 42, no. 1, (1975): 20.
49 Scott Burchill ve Andrew Linklater, "Giriş: Analiz Nesnesi ve İncelemenin Kapsamı," *Uluslararası İlişkiler Teorileri* içinde, ed. Scott Burchill, Andrew Linklater ve Richard Devetak, çev. Muhammed Ağcan ve Ali Aslan (Küre Yayınları, 2019), 37-38.

teminin uygulanmadığı pek çok egemen devlette her devletin şikâyetlerini ve isteklerini kendi mantığının ve arzusunun emirlerine göre yargıladığı bir ortamda zaman zaman savaşa yol açan çatışmaların meydana gelmesi kaçınılmazdır. Her devlet kendi davasının yargıcı olmasından dolayı politikalarını uygulayabilmek için herhangi bir zamanda güç kullanabilir. Uluslararası sistemin anarşik bir yapıda olduğunu bu cümlelerle anlatan Waltz, Cicero'dan iktibasla "güce karşı güç olmadan ne yapılabilir ki?"[50] sorusu ile de *güç dengesi*ni barışın bir koşulu olarak gördüğünün işaretlerini verir. Ona göre uluslararası toplumda çatışmasızlığı getirecek güç dengesi bozulduğunda, geri kalanların rekabette önceki konumuna gelebilmesi için teşvik edilmelidir.[51] Bu sayede çatışmasızlığı ve barışı getirebilecek güç dengesi ortaya çıkar.

İngiliz Okulu güç dengesinin önemini göz ardı etmezken uluslararası toplumun önemi ve meşruluğunu öne çıkarmakta Batı sömürgeciliğinin sona ermesiyle "üçüncü dünya" ülkelerinden yükselen adalet arayışlarını dikkate almaya çalışmak gibi uluslararası düzeni mümkün kılan olgulara da gereken önemin verilmesi gerektiğinin altını çizmektedir.[52]

Demokratik ülkelerin kendi içlerinde savaşmadığı, demokratik olmayan ülkelerle savaştıkları anlatısı üzerinden Demokratik Barış Teorisi gibi tezler aktarılırken aslında "demokratik olmayan ülkeler"den ziyade küçük ölçekteki ülkelerle demokratik ülkelerin savaşmak durumunda kaldıkları da ayrıca gözlenmektedir.[53] Çünkü küçük devletler daha rahat şekilde pasifize edilerek kontrol altına alınacağından büyük "demokratik" devletler tarafından demokratik olmayan davranışlar sergileme pahasına savaşa çekilebilmektedir.

Wendt, savaşların temelde sebebi olarak nitelendirilen anarşik yapı vurgusunu yeni bir hermenötik açılım sürecine taşıyabilmiştir. "Anarşi devletlerin ondan ne anladığıdır" iddiası ile özetlenen anlayışa, uygulamaların önceden var olan yapılarca yönetildiğini ve önceden var olan öznelerin girişimleriyle başlatıldıkları iletisiyle açıklık kazandırılmıştır. Bu tespit, anarşinin değişmez olarak ele alındığı Neorealist anlayışa bir eleştiri olarak okunabilir. Bu açıdan Neorealizm, kültürün göz ardı edildiği, toplumların şekillenmesinde etkisinin ihmal edildiği yüzeysel bir tanımlama olarak görülür.[54] Kimlikleri ve çıkarları sadece bir girdi olarak göstermek yerine onların ne şekilde etkileşimde bulunduğunu, bunların sonuçlarının olduğunu ve her zaman sürecin

50 Kenneth N. Waltz, *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis* (Columbia University Press, 1959), 159-160.
51 Kenneth N. Waltz, "The Politics of Peace," *International Studies Quarterly 11*, no. 3, (1967): 211.
52 Burchill ve Linklater, "Giriş," 39.
53 Czempiel, "Kants Theorem," 79.
54 Alexander Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, çev. Helin Sarı Ertem ve Suna Gülfer Ihlamur Öner (Küre Yayınları, 2016), 383-384.

içinde yer aldıklarını göstermenin gerekli olduğu aktarılmaktadır.[55] Ayrıca yerel kültüre ve toplumun iç dinamiklerine hak edilen değeri vermiş olmak, bununla birlikte savaşın gerekçelerini analiz etmek barışçıl bir toplum inşasına katkı sunmak açısından daha rasyonel bir çaba olacaktır.

Düşünce akımları savaşların sebeplerine odaklanmış, devletler arasındaki şiddetli çatışmalarda bağımsız değişkenleri belirlemeye çalışmışlardır. Bir tarafta uluslararası sistemdeki anarşik yapının temel bir sorun olduğu belirtilirken güçler dengesi öne çıkarılmış diğer taraftan ekonomik çıkar ve ilişkilerin, özel mülkiyetle gelen sınıfsal farklılıkların çatışmaları doğurduğu iddia edilmiştir. Başka bir görüşe göre ise çatışmaları doğuran unsurun otokrasiler olduğu aktarılmış, barış imkânının ise ekonomi ve ticaretin ülkeler arasında geliştirilmesi ile elde edileceği ifade edilmiştir.

İnsan doğası üzerine dünden bugüne sürdürülen fikri tartışmalar doktrin düzeyinde önemli bir temerküze neden olmuştur. Temel argüman olarak fiili şiddet veyahut savaşların kontrol altına alınması üzerine çıkarımlar elde edilmeye çalışılmıştır. En temel ihtiyaç olan insan hayatını temin etmek üzere güvenlik kaygısını gidermek için fikirler geliştirilmeye çalışılmıştır. Fakat barış çalışmalarının bir disiplin olarak belirmeye başladığı 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar barış özgün şekilde bir tema olarak ele alınmaya başlanmamıştı. Bu açıdan yakın dönemdeki çatışma yönetimi ve barış çalışmaları üzerine yapılan çalışmalar barışçıl davranışları geliştirmeye yönelik önemli bir çaba görünümündedir.

Barış Yaklaşımlarının Gelişimi

Barış atmosferinin sağlanması sadece uluslararası ilişkilere odaklanılarak ve aktör olarak mutlak surette devleti tanımlayarak değil bununla birlikte dünya toplumlarının barışçıl davranışlarını sosyal, siyasal ve kültürel düzeylerde önemseyip gerekliliği üzerinde durarak gerçekleşebilecektir. Ancak barışın doğru anlamıyla ilgilenildiğinde adalet ile ilişkisi kurulabilir. Bu amaca yönelik yakın tarih barış yaklaşımlarını tanımak, teorik ve pratik düzeyde değerlendirmek önemlidir. Bu çabaların sistematik düzeyde ihtiyacı ne ölçüde karşıladığı ne şekilde gelişim gösterdiği henüz yeni olan disiplinin geleceği hakkında da bizlere aydınlatıcı bilgiler verecektir.

Asırlar boyunca barış ve çatışma üzerine pek çok düşünür fikirler geliştirmiştir. Bunların etkili ve önemli olanlarını şimdiye kadar değerlendirmeye çalıştık. Geçmiş yüzyıllardan gelen bu katkıların önemini ihmal etmeden

55 Wendt, *Uluslararası*, 387.

barış çalışmaları ve çatışma yönetiminin sistematik olarak incelenmesinin ve kendi başına bir alan haline gelmesinin ancak yirminci yüzyılda gerçekleştiğini kabul etmek gerekmektedir.

Bugün bile barış çalışmalarının ayrı bir disiplin olup olmadığı hakkında tartışmalar sürmektedir. Burada yapılan çalışmaların hâlâ çoğunun tarih, siyaset bilimi ve sosyoloji gibi daha yerleşik disiplinlerden gelmesi etkili olabilmektedir. Bireyler, gruplar ve uluslar arasındaki çatışmaların[56] normalde şiddet yaşanmadan kontrol edilmesini sağlayan ana mekanizmalar nelerdir? Hangi bireysel davranış kalıpları çatışmadan kaçınmaya, onu başarıyla sürdürmeye ya da şiddetli hırs ve tutkular uyandığında onu çözmeye en çok yardımcı olur? Hangi grup yapısı kalıplarının taraflar arası düşmanlıklara veya aksine başarılı çatışma yönetimine yol açması muhtemeldir? gibi sorular barış yaklaşımlarının temel soruları içerisinde görülebilir. Çatışma çalışmaları genel olarak bireysel tepkilerden ziyade odak noktası olarak sosyal çatışmalarla ilgilenmektedir.[57]

Barış yaklaşımları veyahut çatışma çözümüne yönelik temelde ortaya çıkan düşünceler son yıllarda geniş yelpazede yayın hayatında yer almıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası barış çalışmalarının akademik düzeyde ağırlık kazandığı aktarılsa da daha önceden de belirtildiği üzere fiili olarak insanın tarihi ile aynı olabilecek bir dinamizm barış çalışmalarının alanına girmektedir.

Yakın tarih barış çalışmalarından Burton ile başlayan problem çözme çalıştayları birçok farklı yaklaşımı da besleyen tohumlar niteliğindeydi. Daha sonra 1950'lerde Kenneth Boulding'in öncülük ettiği Çatışma Çözümü Dergisi (The Journal of Conflict Resolution) ve 1960'larda Johan Galtung'un kurduğu Barış Araştırmaları Dergisi (Journal of Peace Research) barış yaklaşımlarının gelişimine ve bir disiplin olarak ortaya çıkmasına katkı sundular.[58]

Burton, çatışma çözümünde daha uzlaşmacı bir yaklaşımın gerekliliğine inanıyordu. Bu yaklaşım çatışmanın taraflarının "tavırlarını ve algılarını değiştirmeye" dayanmaktadır. Bu sayede taraflar "bu azaltılmış düşmanlık ve gerilim temelinde ciddi ve verimli müzakereler gerçekleştirmek üzere bir araya gelebilirler" düşüncesi ortaya çıktı. Genel olarak Realizmdeki gibi dünyayı olduğu gibi açıklamaya çalışmak ve mevcut durumu kabullenerek hareket etmek yerine müdahaleci anlayışla Burton'da olduğu gibi adaletsizliği

56 Şiddet içeren ve şiddet içermeyen çatışmalar şeklindeki ayrıma istinaden bu yorum tercih edilmiştir.

57 Schellenberg, *Conflict Resolution*, 7-8.

58 Havva Kök Arslan ve Fırat Çapan, "Çatışma Çözümüne Temel Yaklaşımlar", *Barışı Konuşmak-Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi* içinde, ed. Nezir Akyeşilmen (ODTÜ Yayıncılık, 2014), 46.

ve eşitsizliği azaltacak özgürleştirici bir işlevi olan daha fazla bilgi üretmeye, strateji geliştirmeye odaklanılarak[59] barışçıl ortamların geliştirilebileceği belirtilmektedir.

Çatışma analizlerinde Burton'un İhtiyaçlar Teorisi önemli bir referans noktası olmaktadır. Burton, çatışma sebeplerini "ihtiyaçlar", "değerler" ve "çıkarlar" olarak üçe ayırmıştır.[60] Burton'a göre "tüm toplumsal düzeylerde kimlik ve tanınmaya ilişkin ontolojik ihtiyaçların, bununla ilişkili insani gelişme ihtiyaçlarının engellenmesiyle ortaya çıkan çatışmaların" olduğunu anlamak gerekiyordu. Ona göre çatışmalar, "sınırlandırılamaz, kontrol altına alınamaz ve bastırılamaz"; sadece tarafların ihtiyaçlarının karşılanmasıyla çözülebilir ve önlenebilir.[61] Bu şekliyle yaşanan uyuşmazlık veyahut şiddet içermeyen çatışma, kontrollü bir şekilde sürdürülebilir.

Peter Wallensteen, çatışmaların çözümü için üç farklı yaklaşım üzerinden argümanları incelemektedir. Çatışmanın statik bir olgu olmaktan öte döngüsel ve her an değişebilir bir yapısı olduğunu ortaya koyan *Dinamik Yaklaşım* bunlardan biridir. Çatışmayı dinamik bir olgu olarak gören Galtung'da çatışmayı tanımlamak için uyuşmazlık, algı ve davranış üçlüsünün kesinlikle birbirini etkilediğinden ve tanıma dâhil edilmesi gerektiğinden bahsetmektedir. İkinci bir yaklaşım ise *Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı* olmakta, "şiddet insanların ihtiyaçları karşılanmadığı ve/veya bu yolda herhangi bir anlayış göremedikleri zaman ortaya çıkmaktadır" vurgusu yapılmaktadır. Bu doğrultuda Rosenberg, şiddetin karşılanmamış ihtiyaçların trajik bir ifadesi olduğunu belirtir. Burton ayrıca eğitim ve kültürün karşı tarafın ihtiyacının algılanması konusunda etkili olduğunu ekler. Diğer bir yaklaşım ise *Rasyonel Yaklaşım* olmaktadır. Bu üç yaklaşım birbirini zorunlu olarak dışlamamakta ve bazı ortak yönlere de sahip olmaktadırlar.[62]

Kenneth E. Boulding, "Rekabet ne kadar mükemmel hâle gelirse" işte o zaman "ekonomik çatışma da o kadar az olur" söylemini geliştirmiştir.[63] Ona göre piyasanın bozulduğu durumları fark ederiz fakat piyasalar başarılı şekilde çalıştığında durumu fark edemeyiz. Boulding'in kendisi de bir ekonomist olduğundan ekonomiden belirli fikirleri daha genel sosyal çatışma süreçlerine uygulamaktadır.[64] Gelişmiş bir ülke içerisinde ekonomik gerekçelerle

59 Tim Murithi, *The Ethics of Peacebuilding* (Edinburgh University Press, 2009), 30-31.
60 Richard J. McGuigan ve Nancy Popp, *Integral Conflict: The New Science of Conflict*, (State University of New York Press, 2016), 107.
61 McGuigan ve Popp, *Integral Conflict*, 107.
62 Kök Arslan ve Çapan, "Çatışma," 49-52.
63 Schellenberg, *Conflict Resolution*, 75.
64 Schellenberg, *Conflict Resolution*, 75.

çıkan bir uyuşmazlık zaman içerisinde toplumda da şiddetli bir çatışmaya dönüşebilecektir.

Ç*atışma dönüşümü* alanında çalışmalarıyla tanınan Lederach, barış çalışmalarında dinsel inançların yerini tartışmaya açmış ve bu doğrultuda pasifist bakış açıları geliştirmiştir. Lederach'a göre, *uzlaşma* çabası kişinin kendi dini inancını pekiştirmesinin de bir yolu olarak görülmelidir. Dolayısıyla uzlaşma olgusu ona göre sadece insanın kendisiyle ya da çatışan tarafların birbiriyle belirli bir uzlaşıya varması değil her şeyden önce insanın Tanrı'yla uzlaşması ve günahkâr olduğunu itiraf ederek bağışlanmayı talep etmesi anlamına gelmektedir.[65] Bu durumun barış kapılarını da aralayabileceği aktarılır.

Lederach'a göre insanlarda nefretin nasıl ve hangi süreçlerden geçerek oluştuğunu tespit etmeden onlarla bir uzlaştırma çalışması yürütmek mümkün olmayacaktır. Bu durum şiddetin kaynağını bilmeden şiddetsizlik ortaya çıkarılamaz görüşünü de hatırlatır. Lederach bunu, "düşmanın ilahiyatı" (theology of the enemy) olarak adlandırmaktadır; "düşman her zaman bizim içimizdedir çünkü onu yüreğimiz ve aklımızla (hislerimiz ve mantığımızla) düşman olarak tanımlayan biziz" demektedir. Burada gerçekten düşman yaratmanın ne kadar kolay olduğu da ortaya çıkar. İnsanlar etkileşim hâlinde oldukları diğer insanları kolaylıkla bizler ve ötekiler olarak sınıflandırmakta, ötekiler diye tanımladıkları kişiler ya da gruplar hakkındaki negatif algılara yine kolaylıkla teslim olmaktadırlar. İnsanları kategorize etmek, dışlamak ve belirli bir çerçeveye de hapsetmek anlamına geldiğinden barışçıl bir davranış olarak görülemez. Bununla eş zamanlı olarak *bizler*in ne kadar farklı ve hatta ne kadar üstün ve haklı olduğumuza dair bir inanç da bilinçaltımızda yer etmekte[66] olup söz konusu düşmanlıklar için alan açılmaktadır.

Barış Çalışmalarına Katkı Veren Bazı Düşünürler: Galtung, Zartman, Kelman

Barış çalışmalarına özellikle yakın tarihte katkı yapmış önemli bazı düşünürlerin görüşlerini daha detaylı incelemek henüz yeni sayılabilecek Çatışma Yönetimi ve Barış Çalışmaları disiplininde gelinen noktayı ve yönü belirlemek açısından faydalı olacaktır. Üç düşünürün özellikle tercih edilmesi, barışın özgün şekilde ele alınmasına katkı yapacak fikirlerinin sunduğu faydalardan ötürüdür.

65 Tolga Bilener ve Erhan Büyükakıncı, "John Paul Lederach," *Barış Çalışmaları* içinde, ed. Erhan Büyükakıncı (Adres Yayınları, 2018), 510.
66 Bilener ve Büyükakıncı, "John Paul Lederach," 511.

Johan Galtung ve Barış Çalışmalarına Katkısı

Galtung, barış çalışmalarında yeni bir anlayış ortaya koyarken Batı'nın geleneksel barış yaklaşımlarını "negatif barış" olarak kategorize etmiş ve eleştirmiş, daha etkin ve kapsamlı bir barış kavramı olan "pozitif barış" kavramını geliştirmiştir. Negatif barış bu çerçevede savaşların geçici bir süre durdurulmasından düşman tarafların kalıcı bir uzlaşıya varmasına kadar geniş bir yelpazedeki durumları anlatır. Özetle Galtung'a göre negatif barıştan sadece şiddetin yokluğu[67] veyahut her türlü şiddetin yokluğu anlamı çıkartılabilmektedir.[68] Bu anlamda ulus devletlerin gücü sınırlandırılabilirse negatif barışın ortaya çıkabileceği vurgulanır.[69]

Pozitif barış ise toplumdaki olumsuz sosyal ilişkileri olumlu yöne doğru dönüştürmeyi, farklı insanlar arasında uyumlu bir birliktelik inşa etmeyi, çatışan tarafları uzlaşıya teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Pozitif barış aleni şiddetin ya da daha temelde yatan yapısal şiddetin var olmadığı sosyal bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.[70] Negatif barış varsayımı barışı, savaşın ve şiddetin olmadığı bir durum olarak ele alırken pozitif barış savunucuları barışı, tüm insanların sosyal uyum, iç huzur ve karşılıklı mutluluk ve üst düzey bir barış hâli olarak ele almaktadırlar.[71]

Galtung'a göre barış araştırmaları 1950'lerin sonunda kurumsallaştığı hâliyle kısmen Soğuk Savaş'ın bir ürünüydü.[72] Ona göre o dönemde barış araştırmalarının dünyaya sunabileceği en büyük hizmet muhtemelen çatışmaları daha iyi anlamaktan çok politikacılara çatışma durumlarında uygulanabilecek şiddet içermeyen muazzam bir eylem repertuvarı sağlamaktan ibarettir.[73] Galtung, barış tanımlamasını her türlü şiddetin yokluğu veya azaltılması olarak anlatırken buradaki tanımlamanın şiddet odaklı olduğunun altını çizmektedir. Barış, şiddet içermez ve yaratıcı şekilde çatışmanın dönüşümü ile gerçekleşir tanımında ise çatışma odaklı bir açıklama tercih edilmiştir.[74] Şiddetsizliğin barış çalışmalarının önemli bir parçasının olmasının yanı sıra daha az şiddet içeren ortak söylemin siyaset biliminin de bir parçası olması gerektiği aktarılır. Her ikisi de teorik ve pratik olarak diğer tüm insani çabalarda olduğu gibi geliştirilebilir.[75]

67 Alpaslan Özerdem, *Barış İnşası Kuram ve Uygulaması* (Nobel Yayıncılık, 2013), 6.
68 Galtung, *Peace by Peaceful Means*, 31.
69 Johan Galtung, "Visionen einer friedlichen Welt," *Leviathan* 16, no. 3 (1988): 333.
70 Özerdem, *Barış İnşası*, 8.
71 Özerdem, *Barış İnşası*, 10.
72 Galtung, *Peace by Peaceful Means*, 268.
73 Johan Galtung, "On the Meaning of Nonviolence," *Journal of Peace Research* 2, no. 3 (1965): 251.
74 Galtung, *Peace by Peaceful Means*, 9.
75 Johan Galtung, "Nonviolence and Deep Culture: Some Hidden Obstacles," *Peace Research* 27, no. 3 (1995): 34.

Galtung şiddeti üç ana başlık olan doğrudan şiddet, yapısal şiddet ve kültürel şiddet olarak tasnif ettikten sonra şiddetin bu türleri arasında belirgin farkların bulunduğunu aktarmaktadır. Ona göre doğrudan şiddet *sonuç*; yapısal şiddet artma ve düşme ihtimali bulunan bir *süreç*; kültürel şiddet ise *sabit* ve *sürekli* olmaktadır. Çok uzun dönemde kültürel şiddette ana unsurlar değişmeden kalır, kültürün temel unsurlarındaki dönüşümler çok yavaş olur. Üç şiddet türü arasındaki farkları daha anlaşılır kılmak için deprem örneği verilmektedir. Deprem bir sonuçtur, süreç ise tektonik levhaların hareketidir, fay hattı ise daha çok değişmez bir şarttır.[76] Galtung, kültürel şiddetin yapısal şiddeti meşrulaştırdığını düşünür, yapısal şiddetin altında yatan gerekçenin kültürel şiddet olduğuna inanmaktadır. Bunların "sessiz bir süreç" olarak birlikte çalıştıklarının altını çizmektedir. Altta yatan bu faktörlerin etkisi yer yer korkunç sarsıntılarla bütünleşerek şiddetin ve bazen de soykırım müdahalesinin nedenini teşkil edebilmektedir. Bu koşullar altında toplumların genellikle etnik, klan, dinî ve politik fay hatları bağlamında bölündüğünü de eklemektedir.[77] Bu ayrım kriterleri şiddetin niteliğini ve seviyesini de belirlemektedir. Galtung'un sistematize ettiği şiddet türleri şiddetin sebeplerini anlamada yardımcı olur. Ona göre doğrudan (direkt) şiddet tekrardan motive meydana getirmekte, öç alma ve rövanş maksadıyla tekrardan kültürel ve yapısal şiddeti üretir hâle gelmektedir.[78] Böylelikle bir döngü şeklinde şiddet eğilimi aralıksız sürdürülmektedir.

Şiddet eğilimi ile barış arasındaki ilişki bağlamında özellikle topluma karşı işlenen şiddet formları toplumların, ırkların, nesillerin doğasına aykırı olması yönüyle sağlık ile hastalık arasındaki zıtlık ile örneklendirilmektedir. Savaşma niyetinin hastalıklı bir hâl olduğu, yaşamı mümkün kılan barışın ise sağlıklı olma halini gösterdiği ve olağan olduğu anlayışından hareketle ulus ve devlet ayrımının ise bu minvalde ayrıca değerlendirmeyi hak ettiği belirtilmektedir. Bu doğrultuda Galtung tarafından Vestfalya Barışı'nın da bir savaş sistemi olduğu, bu yapıda ulusları mağdur etme pahasına "devlet"lere savaş yapma hakkı tanındığına bilhassa atıflar yapılmaktadır. Şartlar gerektirdiğinde devletlerden ziyade bu karar ve sorumluluğu ulusların üzerine inşa etmenin daha doğru olacağı iletilmektedir. Çünkü devletler, ulusların isteklerini gerçekleştirmek için kurulmuşlardır.[79] Gerçekten 1648 Vestfalya Barış Antlaşması devletlere resmen savaş ilan etmeleri koşuluyla savaş açma

76 Johan Galtung, "Cultural Violence," *Journal of Peace Research* 27, no. 3 (1990): 294.
77 Peter Reddy, *Peace Operations and Restorative Justice: Groundwork for Post-conflict Regeneration* (Routledge, 2012), 34.
78 Naakow Grant-Hayford ve Victoria Scheyer, "Strukturelle Gewalt verstehen, Eine Anleitung zur Operationalisierung," *Galtung-Institut für Friedenstheorie und Friedenspraxis* (2016): 2.
79 Johan Galtung, "Eine Philosophie für Frieden und Entwicklung," *Sicherheit und Frieden (S+F) / Security and Peace* 20, no. 4 (2002): 195.

hakkı tanımıştır. Bu açıdan devletlerin dünyaya barış değil savaşı getirdiği Galtung tarafından vurgulanır.[80] Barış bir nevi tekrardan savaş üzerinden tasarlanmış görünmektedir. Şiddetin olmayışı barış olarak kurgulanmış, negatif barış yeterli sayılmış ve temel alınmıştır.

Çatışma Galtung'a göre bir toplumsal sistem içerisinde bulunan aktörlerin değer yargıları ya da gerçekleştirmek istedikleri hedefleri arasındaki uyumsuzluktur. Uyumsuzluk aynı zamanda herhangi bir bireyin gerçekleştirmek istediği şeyi başka bir aktörün kısmen ya da tamamen istememesi, gerçekleşmesine karşı çıkması anlamına gelir. En az iki hedefin aynı anda gerçekleşemeyecek olması, birinin diğerine engel olması[81] çatışmayı meydana getirir. Çatışmalara bakıldığında çoğu kez statükoya bir meydan okuma görülür. Tarih bu meydan okuma mücadelelerinin örnekleriyle doludur. Sonunda karşı çıkarak meydan okuyanlar kazanırlar, fakat ne zaman ki kendileri de statükonun bir parçası haline gelirler, o zaman onlar da kaybedenlerin safına geçerler. Kendi başarı ve zaferlerinin kurbanı olurlar.[82] Bu döngüler yaşanan çatışmalarla gerçekleşir, tarih yazımı da bu sayede elde edilir.

Toplumların kollektif bilinçaltı veyahut Galtung'un ifadesiyle "derin kültür" bir toplumdaki tüm değişkenleri etkileyebileceği gibi çatışma kültürünü de doğrudan etkilemektedir. Kültür yapısı içerisinde bir toplumda 'birini kazanan, ötekini kaybeden' olarak görme eğilimi baskın şekilde yer etmişse çatışmadan geri çekilmek pek söz konusu olmayacaktır. Hatta asgarilerde buluşup uzlaşabilmek ve çözüm yolları bulmakta pek olası görünmemektedir. Toplumun iç dinamikleri sathında şiddete prim verildiği bu yöntem Galtung tarafından Kastilya İspanyası ile örneklendirildiği gibi Avrupa'nın büyük bir bölümünde de egemen bir anlayış olarak gösterilmektedir. Bu düşünce yapısındaki sosyolojik perspektifte ve toplumsal yapılarda "kazan kazan" (win win) anlayışı yerine "sıfır toplam" (zero sum) tarzı bakış açısı içselleştirilmiş gözükmektedir. Kuşatıcı olmak dışlayıcı olmaya evirilmiş veyahut ötekileştirme tercih edilmiştir.

Çatışmayı doğuran unsurlar bazı toplumlarda çok derin bir kültürden, Tanrı veya adaletin böyle seslendiğine ilişkin güçlü bir inançtan beslenebilir. Bu dini motifler Galtung'a göre asgarilerde uzlaşmanın solukluğunda, geri çekilmenin korkaklığında kendisini gösterebilir veya "aşmacı çözüm"e[83] ulaşa-

80 Johan Galtung, Çatışmaları Aşarak Dönüştürmek, Çatışma Çözümüne Giriş, çev. Havva Kök (Usak Yayınları, 2009), 100.
81 Johan Galtung, *Strukturelle Gewalt, Beiträge zur Friedens- und Konfliktforschung*, çev. Hedda Wagner (Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, 1975), 110.
82 Galtung, Çatışmaları *Aşarak Dönüştürmek*, 152.
83 Galtung'un çatışmaları aşarak dönüştürmek şeklinde detaylandırdığı bir tanımlama.

bilen insanın yaratıcılığında yok olmaya mahkûm olabilir.[84] Galtung burada dolaysız şekilde insanın çözüme ulaşabilecek kabiliyetinin olduğunun da altını çizmektedir. Bu muhtemel alternatiflerden yapılacak olası tercihe göre de ulusların geleceği tasarlanabilecek, çatışmacı ya da barışçıl bir ufuk inşa edilebilecektir. Eğer dinamik barış bir süreç olarak yok edici ve yıpratıcı çatışmayı şiddetsiz ve yaratıcı bir şekilde dönüştürebiliyorsa o zaman yapı ve kültür devreye girmelidir. En önemlisi derin yapılar ve kültürlerdir, çünkü bunlar dile getirilmez, hatta bilinmez. İnsanın kollektif şekilde bilinçaltında yer alır, bunlar herkesin etrafında toplanabileceği en küçük ortak paydalardandır.[85]

Galtung'a göre insanın doğası gereği saldırgan olduğunu varsayamayız ve bu nedenle barış çalışmalarının insanların nasıl kontrol edilmesi ve dengelenmesi gerektiğine dair bir çalışmaya dönüşmesine izin veremeyiz. Varsayım biz insanların en iyiden en kötüye en egoist ve en fedakâr davranışlara en yıkıcı ve en yapıcı davranışlara nefret ve sevgiye, barışa ve şiddete hatta savaşa, çatışmaya ve iş birliğine muktedir olduğumuz yönünde olmalıdır. Soru ise hangi kültürel ve yapısal koşullar altında iyinin kötüye üstün geldiğini görmekle ilgilidir. Her şeyin bağlı olduğu tek bir faktörün var olduğunu varsayamayız; sınıf mücadelesinde, güç sistemleri dengesinde, dünya kurumlarında ya da "insan doğası saldırgandır" tezlerinde olduğu gibi. Hangi koşullar altında sorusu da düşünülebilir. "İnsan doğası saldırgandır" savunucuları buna bile sahip değil onların tek faktör varsayımı, içinde hiçbir farklılık ve çeşitlilik bulunmayan tek bir noktadır.[86] Barış çalışmalarının görevi tüm çatışmalara doğru çözümü dikte etmek değil aktörleri, kültürleri ve yapıları, çatışma oluşumlarını anlamak, tahminlerde bulunmak ve çözüm önerileri geliştirmektir. Barış çalışmaları makul düzeyde kabul edilebilirlik ve sürdürülebilirlik ile çatışma çözümüne ve aktörlerin de belirlenmesi de dâhil olmak üzere bu hedeflere ulaşmaya yönelik olmalıdır.[87] Bu sayede barışçıl davranışlar toplumların genelinde yaygınlaşmış olacak, şiddet davranışı olağan olmaktan çıkacaktır. Savaşlar, siyasetin farklı bir yöntemi veya stratejisi olarak görülmeyecek, toplumların iç dinamikleri ve kültürleri barış atmosferine katkı sunacaktır.

William Zartman, Uygun Zaman ve Katlanılmaz Maliyet Yaklaşımları

Zartman'a göre barış inşası ister yerel ister uluslararası olsun çatışmalı bir toplumu daha fazla çatışmanın meydana gelmesini önleyecek şekilde yeniden

84 Galtung, Çatışmaları Aşarak Dönüştürmek, 202-203.
85 Galtung, *Peace by Peaceful Means*, 265.
86 Johan Galtung ve S. P. Udayakumar, *More Than a Curriculum: Education for Peace and Development*, (Information Age Publishing, 2013), 151-152.
87 Galtung ve Udayakumar, *More Than a Curriculum*, 153.

inşa etme sürecidir. Çatışma önleyici bir yönetim şekli veya sistem oluşturan normların ve standartların inşasıdır.[88] Zartman çatışmanın, adaletin öncelikli (veya diğer) ilkelerine dayanan çıkar temelli pozisyonların diğer tarafların sahip olduğu benzer şekilde temele dayanan pozisyonlarla uyumsuz olması durumunda ortaya çıktığını aktarmaktadır.[89] Bu uyumsuzluk adalet zemininde ortak noktada buluşturulduğunda barıştan bahsedilmeye başlanabilir. Bu sayede şiddetli çatışmalar ortaya çıkmadan önlem alınmış olacak, barış atmosferi sağlanmış olacaktır.

Zartman'a göre bir çatışmanın tarafları ancak barışçıl çözüme hazır olduklarında, bunu yapmaya kendilerini hazır hissettiklerinde sorunu çözerler. Artık alternatiflerin tükendiğinde, tatmin edici bir sonuca ulaşmanın tek taraflı yolları engellendiğinde ve taraflar kendilerini rahatsız ve maliyetli bir durumda hissettiklerinde barış aşamasına geçilir. O "olgun an"da genellikle uzun süredir havada olan ancak şimdi çekici görünen tekliflere tutunurlar. Olgunluk anı, geçmiş ya da yakın zamanda önlenmiş olan bir felaketle en iyi şekilde ilişkilendirilen *Karşılıklı Zarar Veren Çıkmaz* (MHS, Mutually Hurting Stalemate) algısına odaklanır. Bu kavram tarafların kendilerini zafere ulaşamayacakları bir çatışmanın içinde kilitli bulduklarında ve bu çıkmazın her ikisi için de acı verici olduğu (her ne kadar eşit derecede veya aynı nedenlerle olmasa da) fikrine dayanmaktadır. Bu aşamada taraflar alternatif bir politika ya da bir çıkış *yolu* ararlar. Bu felaket eğer bir şeyler yapılmazsa acının keskin şekilde artabileceğini gösteren bir son tarih veya ders niteliği görünümündedir. Bu bağlamda farklı benzetmeler kullanılır, söz konusu çıkmaza düz ve sonu olmayan *Plato*, felakete ise işlerin aniden ve tahmin edilebileceği gibi daha da kötüye gittiği nokta olan *Uçurum* adı verilmiştir.[90]

17. yüzyılda bile "her iki düşmanda eşit durumda bulunuyorsa, her ikisi de kendi gücünü aynı iyimserlikle tartacağından Caesar'ın dediği gibi, barıştan söz etmenin de tam sırasıdır"[91] şeklinde paralel tespitler yer alır. Zaten bir çatışmada şiddetin sonlandırılarak barış aşamasına geçilebileceğinin en önemli işaretlerinden birisi asimetrik durumunun ortadan kalkması ile "güç dengesi" bareminin meydana çıkmasıdır. Bu durum, çatışmaların belirli bir evresinde sürdürülmekte olan şiddetin maliyetinin tüm taraflar açısından katlanılmazlık aşamasına geçildiğini de işaret eder.

88 I. William Zartman, "Conflict Resolution in Africa: can it succeed?," *Great Decisions* (2001): 93.
89 I. William Zartman, "Conflict and Order: Justice in Negotiation," *International Political Science Review* 18, no. 2 (1997): 135.
90 I. William Zartman, "The Timing of Peace Initiatives: Hurting Stalemates and Ripe Moments," *The Global Review of Ethnopolitics* 1, no. 1 (2001): 8.
91 Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, çev. Seha L. Meray (Say Yayınları, 2011), 377.

Zartman aynı süreci maliyetli ve sonuçsuz çatışmaların yol açtığı ülke içi elit davranışları konusunda da tespit etmiştir: Çatışma ortamında tam olarak hiçbir taraftan açık bir kazanan olamadığı durumda ve tüm tarafların neredeyse kaybetmeye yüz tutmalarından dolayı toplumun elitleri de uzlaşmaya eğilimli hâle gelmektedirler. Karşılıklı zarar veren çıkmaz, tutarlı maliyet-fayda analizine dayanmaktadır. Bir tarafın tercihi olan alternatifi seçmesiyle mevcut çatışmalı gidişatla bağlantılı artan acının değişimine yol açıldığı varsayılmaktadır.[92]

Herbert Kelman ve Barış Müzakereleri

Kelman, barış müzakerelerinde karşılıklı güvencenin merkezi önemine atıf yapmaktadır. Özellikle varoluşsal bir çatışmada taraflar, statüko giderek daha acı verici hâle geldiğinde ve müzakere edilmiş bir anlaşmanın kendi çıkarlarına olduğunun farkında olsalar bile müzakere masasına geçmekten ve masada taviz vermekten korkarlar. Müzakerelerin sonuçta güvenliklerini, ulusal kimliklerini ve varlıklarını tehlikeye atacak bir dizi daha maliyetli tavizlere yol açmasından endişe edebilirler. Bu koşullar altında müzakere sürecini ilerletmek için tarafların acılarını artırmaktan ziyade korkularını azaltmak daha önemlidir. Kelman'a göre "Sorun Çözme Atölyeleri" tarafların alıcı için anlamlı ancak veren için uygun maliyetli olan teşekkür, sembolik jestler ve güven artırıcı önlemler yoluyla karşılıklı güvence sağlamanın yollarını keşfedebilecekleri bir alan sağlamaktadır.

Kelman'ın düşüncesine göre müzakerelerde bir metafor olarak *etkileşimli problem* çözme (interactive problem solving) teriminin kullanılması çatışan tarafların ortak bir sorunu olduğunu, esasen ilişkilerinde bir sorun olduğunu ve etkileşimli bir süreçte çatışmanın altında yatan nedenleri ve dinamikleri ele alarak çözülmesi gerektiğini ima etmektedir. Terim genellikle sorun çözme çalıştaylarında doğrudan iletişim için çatışma hâlindeki iki tarafın siyasi açıdan etkili temsilcilerini bir araya getiren çatışma çözümüne yönelik resmî olmayan bir üçüncü taraf yaklaşımını tanımlamak için kullanılmıştır. Bu çerçevede müzakerelerin nihai amacını taraflar arasındaki ilişkinin dönüştürülmesi olarak tanımlamaktadır. Bu karşılıklılık temelinde her iki tarafın temel ihtiyaçlarını ve korkularını gideren bir anlaşmayı gerektirir.[93] John Burton'un yaklaşımlarından türetilen ve sosyal-psikolojik prensiplere dayanan interaktif problem çözme, resmî olmayan ve üçüncü taraftan bir yaklaşım olarak ama aynı zamanda akademik temelli olarak da tasarlanmıştır.[94]

92 Zartman, "The Timing of Peace Initiatives," 8.
93 Herbert C. Kelman, "Negotiation as Interactive Problem Solving," *International Negotiation*, no. 1 (1996): 99.
94 Herbert C. Kelman, "Interactive Problem Solving: An Approach to Conflict Resolution and Its Application in the Middle East," *PS: Political Science and Politics* 31, no. 2 (1998): 190.

Müzakerelerde özellikle resmî müdahaleler taraflarca tasvip edilmeyebilir, muhtelif anlaşmazlıklara neden olabilir. Taraflara daha içten ve samimi gelen resmî olmayan teşebbüsler yapıcı ilişkiler geliştirmekte daha mahir sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Tam da bu açıdan Kelman'ın öngördüğü çatışma çözümündeki yaklaşımı resmî olmayan bir bağlamda çatışma hâlindeki toplulukların siyasi açıdan etkili üyeleri arasında doğrudan iletişime dayanmaktadır.[95] Bu bağlamda devlet yöneticilerini de etkileme düzeyine sahip olmakla birlikte resmî olmayan bir girişimin önemi ortaya konulmaktadır.

Etkileşimli problem çözme yaklaşımının önemli bir anlamı ise etkili olma olasılığı en yüksek olumlu teşvik türlerinin seçilmesi için bir temel inşa etmesidir. Bu anlamda beklenilen duyarlılıkla tarafların toplumları içinde birbirlerinin yapmasını istediği eylemleri gerçekleştirme kapasitelerini sınırlayabilecek kısıtlamaların üstesinden gelmelerine yardımcı olabilecek yolların araştırılmasına yardımcı olunur. Kelman'a göre karşılıklılık ile karakterize edilen bir etkileme stratejisi, uzun vadeli bir bakış açısıyla önemli avantajlara sahiptir. Sadece karşı taraftan belirli istenilen davranışları ortaya çıkarmakla kalmaz aynı zamanda taraflar arasında işleyen güvenin ve değerli bir ilişkinin geliştirilmesine de katkıda bulunur. Etkileşimli problem çözme yaklaşımının başka önemli bir anlamı ise Kelman'ın üç süreçli şemasına göre içselleştirme düzeyinde değişim potansiyeli sağlamasıdır; yani tarafların kendi değerleriyle uyumlu, nispeten istikrarlı ve kalıcı davranış ve inanç değişiklikleri kastedilmektedir. Analitik, problem çözücü ve etkileşimli bir yaklaşımla karakterize edilen müzakereler tarafların temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelir. Doğası gereği tatmin eden, sahiplenme ve bağlılık duygusu yarattığı için de kalıcı olan anlaşmalara olanak sağlar.

Kelman'a göre özellikle köklü çatışmalarda müzakerelere başlamak ve anlaşmaya varmaya yönelik olarak gerekli tavizleri vermek için siyasi liderlerin kendi halkları arasında geniş bir desteğe sahip olması gerekir.[96] Aksi takdirde ihtiyaç hâlinde taviz vermekten imtina edilebilir, bu inisiyatif ilgili hükûmetlerce alınmayabilir. Bu da ya sürecin hiç başlamamasına veyahut başlayan barış müzakere süreçlerinin hızlı bir şekilde tıkanmasına neden olabilir.

Özellikle Soğuk Savaş sonrasında şiddetli çatışmaların çoğu etnik ve diğer kimlik grupları arasında ve ayrıca ulus devletler arasındaki köklü çatışmalardan meydana geldi. Bu çatışmalarda sivillere yönelik şiddet, acımasız baskı, etnik temizlik, sistematik toplu katliamlar ve soykırım politikaları

95 Herbert C. Kelman, "The Role of an International Facilitating Service for Conflict Resolution," *International Negotiation*, no. 11 (2006): 209.
96 Kelman, "Negotiation as Interactive Problem Solving," 113-114.

defalarca uygulandı. Kelman'a göre dünya toplumunun önünde bir zorluk olarak bekleyen husus, istikrarlı barış için bu tür çatışmaları müzakerelerle önleme ve çözmeye yönelik karşılıklı iş birliğini geliştirmeye yardımcı olacak yeni ilişkiler kurmanın yollarını aramaktır.[97]

Sonuç

Canlılar içerisinde insanlarda yaşam barış sayesinde ortaya çıkabilmekte ve bu sayede hayatta kalma imkânı doğmaktadır. Disiplinler açısından iletmek gerekirse barış insanoğlunun varoluşundan itibaren meşgul olunması gereken zorunlu bir olgu olarak görünmektedir. Çünkü temel ihtiyaçlar içerisinde öncelikler belirlendiğinde en önlerde barış ihtiyacı gelir. Fakat buna rağmen eksikliği hem bilimsel bir uğraş alanı olarak hem de fiiliyatta tarih boyunca daima hissedilmekte; insanlık, en temel ihtiyacından mahrum bırakılmaktadır.

Son on yıllar içerisinde şiddetin niteliği ve muhteviyatı belirgin düzeyde değişmiştir. Önceleri devletler arası savaşlar ağırlıklı olarak yaşanmışken şimdi ise ekseriyetle ülke içi çatışmalar yerküremizde şiddetin artmasına neden olmaktadır. Ayrıca çağımızda insanlığı tehdit eden iklim krizi, göç, sosyal adaletsizlik vb. kavram ve olguların da uluslararası güvenlik sorunsalını genişlettiği görülmekte, bu minvalde yeni ve çok daha etkin barış tartışmaları bakış açısının geliştirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Galtung'un şiddetin durması veya ateşkesin sağlanması ile yetinmeksizin yapısal şiddetin ortadan kaldırılması için barışçıl davranışların bağımsız şekilde geliştirilmesi, bunun pozitif barışı getireceği öngörüsü önemlidir. Tepkisel düzeyde salt savaş karşıtlığına indirgemeksizin barışçıl toplum ortaya çıkarma arzusu barış çalışmalarının ilham kaynağı görünümündedir. Bununla birlikte şiddetli çatışmaların çıkmasını engellemek için bunun sebeplerini anlamaya çalışan Zartman, çözüm yolları üreterek şiddetsiz bir toplum olma yönünde önemli katkılar sunmuştur. Şiddet içeren çatışma gerçekleştiyse dahi bunun ne şekilde ve ne zaman barışa evirileceği hususunda yapmış olduğu çıkarımları çatışma yönetimi ve barış çalışmalarında majör perspektifler inşa etmiştir. Bununla birlikte Kelman, insanların öncelikle ihtiyaçlarının doğru şekilde belirlenmesine atıf yapar. Burada yaşanacak uyumsuzluğun çatışmaları besleyeceğini, meydana gelecek çatışmaların ise doğrudan iletişim ve karşılıklı güvence ile ilişkilerin dönüştürülmesi sayesinde barış aşamasına geçileceğinin altını çizmektedir.

97 Herbert C. Kelman, "The Role of the Scholar-Practitioner in International Conflict Resolution," *International Studies Perspectives*, no. 1 (2000): 273.

Şiddetli çatışmaların ve savaşların sonuçları 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra barış algısını ve yaklaşımını radikal şekilde dönüştürdü. Bu açıdan yakın tarihte barış çalışmaları alanında etkin ve önemli yaklaşımlar geliştirildi. Bu fikri temerküz, barış çalışmaları disiplininin potansiyel olarak gelişim alanı ile ilgili önemli yapı taşları içermektedir. Barış düşüncesine, barışçıl davranışlara ve barış atmosferine "savaş ve şiddetli çatışma karşıtlığından öte" özgün mahiyette ihtiyacın olduğu bilincinden hareketle barış yaklaşımlarının teorik düzeyde geliştirilmesinin sağlanması ve pratik hayatta bunun karşılığının gerçekleştirilmesine katkı yapmak bu çalışmanın amaçlarındandır. Çünkü günümüzdeki esas problemlerden birisi, barış çalışmalarındaki disiplinel çalışmaların gelişimine paralel düzeyde fiiliyatta şiddeti azaltacak olumlu ve etkin gelişmelerin dünyada ortaya çıkamamış olmasıdır. Bunun sebebi olarak da barışa bakış açısının sorunlu olduğu, savaş üzerinden çıkarımların öncelendiği ve negatif barış odaklı bakış açılarının ekseriyetle literatürü kaplaması görülmektedir.

Barış çalışmalarının bir disiplin olarak bu doğrultuda vereceği sınav, gelecekteki performansıyla ilişkilidir. Teorik ve felsefi düzeyde bir disiplin olarak barış literatürünün geliştirilmesi, dolayısıyla barış atmosferinin oluşturulması ve bunun dünya toplumları tarafından içselleştirilmesi uygulama açısından da kalıcı barışa katkı yapacaktır.

Atıf/Citation/الاقتباس

Çalışır, Hakan, ve Oya Dağlar Macar, "Barış Düşüncesinin ve Barış Yaklaşımlarının Tarihsel Düzlemde Değerlendirilmesi." *Ortadoğu Etütleri* 16, no. 2 (2025): 123-156.

https://doi.org/10.47932/ortetut.1550467

Kaynakça

Archer, Christon I., John R. Ferris, Holger H. Herwig, Timothy E. Travers. *Dünya Savaş Tarihi*. Çeviren Cem Demirkan. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.

Aydın, Mustafa, *Barış Çalışmaları ve Çatışmaların Çözümü*. Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2001.

Bilener, Tolga ve Erhan Büyükakıncı. "John Paul Lederach." *Barış Çalışmaları* içinde, editör Erhan Büyükakıncı. Adres Yayınları, 2018.

Bloch, Michael. "Möglichkeit und Unmöglichkeit internationaler Politik, Rousseaus Auffassung des Krieges", *DZPhil*, Akademie Verlag 58, no. 2 (2010): 288-306.

Brzoska, Michael. "Friedensforschung und Internationale Beziehungen-Lob der Verschiedenheit", *Zeitschrift für Internationale Beziehungen* (2012): 127-141.

Brzoska, Michael, Regina Heller, Martin Kahl, Anna Kreikemeyer. "Editorial: Friedenspolitik heute: das Ende des liberalen Paradigmas? Bruchstellen der Globalisierung als Herausforderung liberaler Friedenstheorie", *Sicherheit und Frieden (S+F) / Security and Peace* 37, no. 2 (2019).

Cambridge Dictionary. Cambridge University Press, https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/pax, erişim 3 Eylül 2024.

Chrysostomides, Julian ve Beatrice Heuser. "Ortaçağ'da Savaş, Barış ve İnanç: Giriş." *Tarih Boyunca Avrupa'da Savaş ve Barış* içinde, editör Betrice Heuser ve Anja V. Hartmann. Çeviren Onur Atalay. Etkileşim Yayınları, 2006.

Czempiel, Ernst-Otto. "Kants Theorem. Oder: Warum sind die Demokratien (noch immer) nicht friedlich?." *Zeitschrift für Internationale Beziehungen* 3, no. 1 (1996): 79-101.

Czempiel, Ernst-Otto. "Recht und Friede: Ein Beitrag zur Diskussion zwischen Völkerrecht und Friedensforschung." *Die Friedens-Warte* 58, no. 1/2 (1975): 55-69.

Duchhardt, Heinz. "Erken Modern Dönem Avrupa'sında Devletler arası Savaş ve Barış." *Tarih Boyunca Avrupa'da Savaş ve Barış* içinde, editör Betrice Heuser ve Anja V. Hartmann. Çeviren Onur Atalay. Etkileşim Yayınları, 2006.

Duri, Fidelis Peter Thomas, Ngonidzashe Marongwe ve Munyaradzi Mawere. "The Prospects of Reconciliation, Healing, Justice and Peace in 21st Century Africa: Concluding Remarks." *Violence, Peace and Everyday Modes of Kustice and Healing in Post-Colonial Africa* içinde, editör Fidelis Peter Thomas Duri, Ngonidzashe Marongwe ve Munyaradzi Mawere, Langaa RPCIG, 2019.

Fontanel, Jacques ve Manas Chatterji. "Introduction: The Controversial Economic Question of Peace and War." *War, Peace, and Security*, editör Jacques Fontanel ve Manas Chatterji. Emerald Group Publishing Limited, 2008.

Francis, Diana. *From Pacification to Peacebuilding: A Call to Global Transformation*. Pluto Press, 2010.

Galtung, Johan. "Cultural Violence." *Journal of Peace Research* 27, no. 3 (1990): 291-305.

Galtung, Johan. Çatışmaları Aşarak Dönüştürmek, Çatışma Çözümüne Giriş. Çeviren Havva Kök. Usak Yayınları, 2009.

Galtung, Johan. "Eine Philosophie für Frieden und Entwicklung." *Sicherheit und Frieden (S+F)/ Security and Peace 20*, no. 4, (2002): 195-197.

Galtung, Johan. "Nonviolence and Deep Culture: Some Hidden Obstacles." *Peace Research 27*, no. 3, (1995): 21-37.

Galtung, Johan. "On the Meaning of Nonviolence." *Journal of Peace Research 2*, no. 3, (1965): 228-257.

Galtung, Johan. *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*. SAGE Publications, 1996.

Galtung, Johan. *Strukturelle Gewalt, Beiträge zur Friedens- und Konfliktforschung*. Çeviren Hedda Wagner. Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, 1975.

Galtung, Johan ve S. P. Udayakumar. *More Than a Curriculum: Education for Peace and Development*. Information Age Publishing, 2013.

Galtung, Johan. "Visionen einer friedlichen Welt." *Leviathan 16*, no. 3, (1988): 331-354.

Grant-Hayford, Naakow ve Victoria Scheyer. "Strukturelle Gewalt verstehen, Eine Anleitung zur Operationalisierung." *Galtung-Institut für Friedenstheorie und Friedenspraxis*, (2016): 1-9.

Grotius, Hugo. *Savaş ve Barış Hukuku*. Çeviren Seha L. Meray. Say Yayınları, 2011.

Güven, Özgüç. "Savaş Felsefeye Ne Sağlar." *Felsefe Açısından Savaş ve Toplum* içinde, editör M. Ertan Kardeş ve Özgüç Güven. Hiperyayın, 2018.

Jung, Dietrich. "A political economy of intra-state war." *Shadow Globalization, Ethnic Conflicts and New Wars: A Political Economy of Intra-state War* içinde, editör Dietrich Jung, Routledge, 2003.

Kant, Immanuel. *Zum ewigen Frieden*. Verlag von Felix Meiner, 1919.

Kelman, Herbert C. "Interactive Problem Solving: An Approach to Conflict Resolution and Its Application in the Middle East." *PS: Political Science and Politics 31*, no. 2, (1998): 190-198.

Kelman, Herbert C. "Negotiation as Interactive Problem Solving." *International Negotiation*, no. 1, (1996): 99-123.

Kelman, Herbert C. "The Role of an International Facilitating Service for Conflict Resolution." *International Negotiation*, no. 11, (2006): 209-223.

Kelman, Herbert C. "The Role of the Scholar-Practitioner in International Conflict Resolution." *International Studies Perspectives*, no. 1, (2000): 273-288.

Kök Arslan, Havva ve Fırat Çapan. "Çatışma Çözümüne Temel Yaklaşımlar." *Barışı Konuşmak-Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi* içinde, editör Nezir Akyeşilmen. ODTÜ Yayıncılık, 2014.

McDonald, Christie. "Fail better: Rousseau's creative deliré." *Rousseau and Freedom* içinde, editör Christie McDonald ve Stanley Hoffmann. Cambridge University Press, 2010.

McGuigan, Richard J. ve Nancy Popp. *Integral Conflict: The New Science of Conflict*. State University of New York Press, 2016.

Morgenthau, Hans J. "Science of Peace: A Rationalist Utopia." *Social Research 42*, no. 1 (1975): 20-34.

Morgenthau, Hans J. "The Evil of Politics and the Ethics of Evil." *Ethics* 56, no. 1 (1945): 1-18.

Murithi, Tim. *The Ethics of Peacebuilding*. Edinburgh University Press, 2009.

Müller, Harald. "Antinomien des demokratischen Friedens." *Politische Vierteljahresschrift 43*, no. 1, (2017): 46-81.

Özerdem, Alpaslan. *Barış İnşası Kuram ve Uygulaması*. Nobel Yayıncılık, 2013.

Reddy, Peter. *Peace Operations and Restorative Justice: Groundwork for Post-conflict Regeneration*. Routledge, 2012.

Schellenberg, James A. *Conflict Resolution: Theory, Research, and Practice*. State University of New York Press, 1996.

Scott Burchill ve Andrew Linklater. "Giriş: Analiz Nesnesi ve İncelemenin Kapsamı." *Uluslararası İlişkiler Teorileri* içinde, editör Scott Burchill, Andrew Linklater ve Richard Devetak. Çeviren Muhammed Ağcan ve Ali Aslan. Küre Yayınları, 2019.

Showkat, Shaheen. "Disciplinary Evoloution of Peace and Conflict Studies: An Overview." *International Journal on World Peace 34*, no.1 (2017).

Thukydides. *Peloponnesos Savaşları*. Çeviren Furkan Akderin. Belge Yayınları, 2020.

Türkmen, Füsun. "Woodrow Wilson." *Barış Çalışmaları* içinde, editör Erhan Büyükakıncı, Adres Yayınları, 2018.

United Nations. "History of the United Nations." Erişim 13 Eylül 2024, https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un.

Van Wees, Hans. "Eski Yunan'da Savaş ve Barış." *Tarih Boyunca Avrupa'da Savaş ve Barış* içinde, editör Betrice Heuser ve Anja V. Hartmann. Çeviren Onur Atalay. Etkileşim Yayınları, 2006.

Von Clausewitz, Carl. *On War Vol. III*.. E. P. Dutton and Co., 1918.

Waltz, Kenneth N. "Kant, Liberalism, and War." *The American Political Science Review* 56, no. 2 (1962): 331-340.

Waltz, Kenneth N. *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*. Columbia University Press, 1959.

Waltz, Kenneth N. "The Politics of Peace." *International Studies Quarterly 11*, no. 3, (1967): 199-211.

Wendt, Alexander. *Uluslararası* Siyasetin Sosyal Teorisi. Çeviren Helin Sarı Ertem ve Suna Gülfer Ihlamur Öner. Küre Yayınları, 2016.

Yalvaç, Faruk. "Eleştirel Teori." *Uluslararası İlişkilere* Giriş içinde, editör Şaban Kardaş ve Ali Balcı. Küre Yayınları, 2018.

Yalvaç, Faruk. "Jean-Jacques Rousseau." *Barış Çalışmaları* içinde, editör Erhan Büyükakıncı. Adres Yayınları, 2018.

Yalvaç, Faruk. "Immanuel Kant." *Barış Çalışmaları* içinde, editör Erhan Büyükakıncı. Adres Yayınları, 2018.

Yalvaç, Faruk. "Rousseau'nun Savaş ve Barış Kuramı: Adalet Olarak Barış." *Uluslararası İlişkiler* 4, no. 14 (2007): 121-160.

Zartman, I. William. "Conflict and Order: Justice in Negotiation." *International Political Science Review* 18, no. 2 (1997): 121-138.

Zartman, I. William. "Conflict Resolution in Africa: can it succeed?." *Great Decisions*, (2001): 87-96.

Zartman, I. William. "The Timing of Peace Initiatives: Hurting Stalemates and Ripe Moments." *The Global Review of Ethnopolitics* 1, no.1, (2001): 8-18.